

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ
KATEDRA RELIGIONISTIKY**

**INTERPRETACE UDÁLOSTÍ V PRVNÍ A DRUHÉ
KNIZE MAKABEJSKÉ**

Helena Honkiszová

Bakalářská práce

2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Helena Honkiszová**
Osobní číslo: **H14167**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Religionistika**
Název tématu: **Interpretace událostí v První a Druhé knize Makabejské**
Zadávací katedra: **Katedra religionistiky**

Zásady pro vypracování:

1) úvod do problematiky, klíčové pojmy, příčiny vzniku událostí a nástin bádání 2) interpretace událostí v pramenech 3) interpretace událostí v odborné literatuře, nové pohledy, pozadí odborné diskuze 4) studentka se pokusí zhodnotit, jak se potvrzují předpoklady moderních autorů v dochovaných pramenech k těmto událostem.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

FEDER, Richard. Život a odkaz. Praha: Rada židovských náboženských obcí, 1973.

FLAVIUS, Josephus. Válka židovská I., II. Praha: Akademie věd České republiky, 1990,1992.

FLAVIUS, Josephus. O starobylosti Židů. Praha: Arista, Baset, Maitrea, 2006.

KAISER, Otto. Odkaz alexandrijských Židů. Praha: Vyšehrad, 2006.

OLIVA, Pavel. Svět helénismu. Praha: Arista Epoque, 2001.

SAND, Šlomo. Jak byl vynalezen židovský národ. Praha: Rybka Publishers, 2015.

SCHÄFER, Peter. Dějiny Židů v antice. Praha: Vyšehrad, 2003.

První kniha Makabejská, Druhá kniha Makabejská.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Štěpán Lisý, M.A. Th.D.**
Katedra religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2017**

prof. PhDr. Karol Rydl, CSc.
děkan

L.S.

Univerzita Pardubice
Fakulta teologie a
religionistiky
532 16 Pardubice, IČ: 00023448

doc. Mgr. Martin Fínek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. 6. 2017

.....
Honkiszová Helena

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce Mgr. Štěpánu Lisému M.A., Th.D. za trpělivost a odbornou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla moje rodina a přátelé, při psaní mé bakalářské práce.

Název

Interpretace událostí v První a Druhé knize Makabejské

Souhrn

Předkládaná bakalářská práce se věnuje tématu helénismu, či synkretismu a jejich projevu v dění v Palestině 2. st. př. n. l. Cílem práce není zjistit pravdivou a správnou interpretaci událostí této doby. Není to ani možné, vzhledem k tomu, že se názory na tuto dobu liší už v základní pramenné literatuře. Práce si klade za cíl přednést jak odlišné názory pramenné literatury a moderních badatelů, tak poukázat na to, jak tyto teze spolu navzájem korespondují.

Klíčová slova

judaismus – helénismus – Knihy Makabejské – Josephus Flavius – Antiochos IV. Epifanés – Peter Schäfer – Elias Bickermann – Martin Hengel – Victor Tcherikover

Title

The Interpretation of Narration in 1st and 2nd Book of Maccabees.

Abstract

This bachelor thesis deals with the themes of hellenism or syncretism, and their expression in the events of Palestine in 2nd century BC. The aim of the thesis is not to find out the true or the right interpretation of the events of this mentioned time. In view of the fact that the narration of these events differs even in the basic sources, it is not possible to find out the truth about the events. The aims of the thesis are to bring forward the different views in the basic sources and literature of the modern scholars and point out their correspondences.

Key words

judaism – hellenism – Books of the Maccabees – Josephus Flavius – Antiochus IV. Epiphanes – Peter Schäfer – Elias Bickermann – Martin Hengel – Victor Tcherikover

Obsah

Úvod	7
1. Uvedení do problematiky a vymezení tématu	10
1.1 Historie a vývoj pojmu „helénismus“ v oblasti Palestiny.....	10
1.2 Nástin bádání o snahách Antiocha IV.....	21
2. Interpretace v pramenech	23
2.1 Knihy Makabejské	23
2.1.1 První kniha Makabejská	25
2.1.2 Druhá kniha Makabejská	28
2.2 Josephus Flavius	32
3. Interpretace moderních badatelů	39
3.1 Peter Schäfer	39
3.2 Elias Bickermann	43
3.3 Martin Hengel.....	49
3.4 Victor Tcherikover	54
3.5 Moderní rabínské interpretace.....	62
3.5.1 Marc Stern	62
3.5.2 Simon Philip de Vries	63
3.5.3 Richard Feder.....	64
Závěr	66
Seznam použité literatury	69

Úvod

Předmětem bakalářské práce jsou interpretace událostí v První a Druhé knize Makabejské, dílech Josepha Flavia a porovnání těchto interpretací s tezemi moderních badatelů. Název bakalářské práce byl zvolen z důvodu toho, že považuji tyto knihy Makabejské za základní prameny. Domnívám se, že nebylo vhodné vložit do názvu práce jméno Josepha Flavia, jehož díla byla vytvořena až v době našeho letopočtu. Práce se zaměřuje na to, jak se shodují interpretace uvedených autorů s myšlenkami v První a Druhé knize Makabejské.

Pro práci byli vybráni autoři, kteří se ve svých dílech zabývali helénismem, synkretismem a aktivitami krále Antiocha IV. V práci se nejprve zaměřím na pojmy helénismus a synkretismus, na různé významy a interpretace těchto pojmů. Pokud se autoři zabývají víceméně pouze těmito pojmy, budou zmíněni v první kapitole, neboť v následujících kapitolách bude důležité zamyslet se nad tím, co stálo za vydáním králových ediktů a Makabejským povstáním.

Také chci poukázat na skupiny obyvatel v Jeruzalémě, které stály proti sobě. Ačkoli pramenná literatura na první pohled předkládá dvě skupiny obyvatel, respektive jednu skupinu ztotožňuje s druhou, po přezkoumání textů můžeme předpokládat, že se v Jeruzalémě nacházely minimálně tři skupiny, jmenovitě helénisté, židovští tradicionalisté (horliví) a odpadlíci od židovských zákonů. U moderních autorů nalezneme často odkaz pouze na dvě skupiny obyvatel, Victor Tcherikover zmiňuje tři skupiny.¹ S těmito skupinami se budeme setkávat od samého počátku, nicméně se jimi budu nejvíce zabývat ve druhé kapitole práce. Ve druhé kapitole se pokusím o interpretaci událostí v pramenné literatuře.

Někteří autoři, uvedení ve třetí kapitole, podali detailnější výklad toho, proč události v Palestině, ve 2. st. př. n. l., vygradovaly až do válečných bojů mezi

¹ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*. Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 1959, s. 119-125.

syřským králem a židovskými obyvateli, kteří byli věrní svému zákonu. Mnozí autoři pouze reprodukuji obecně přijímaný názor beze snah o vlastní interpretaci. Tito autoři pak nejsou v zásadě nijak důležití pro práci, která má za cíl zmapovat různé pohledy na situaci této doby. Pokud předkládají jeden a ten samý názor, citují pramennou literaturu podle toho, jaké hledisko zastávají, popř. proto, že je v zásadě jednodušší přijmout cizí názor, pak je relevantní uvést pouze několik takových autorů. Mnozí ani nevyužívají pramennou literaturu. Tradiční teze židovských autorů zastávají negativní názor ohledně Antiocha Epifana. Do této skupiny jsou zařazeni autoři, kteří pocházejí ze židovského prostředí, respektive jsou rabíny, a jejich pohled na dění doby je tradiční, že král Antiochos byl tyranem židovského národa a zosobněním zla.² K této skupině autorů, zmíněných v práci, patří jmenovitě rabíni Marc Stern, Simon Philip de Vries a Richard Feder.³ Je nasnadě očekávat interpretace podobné, jaké nalezneme v pramenné literatuře.⁴ Samotné události jsou příbuzné v knize Daniel, v knihách Makabejských a dílech Josepha Flavia. Židovští autoři těchto spisů byli vázáni stejnými předsudky. Snaží se připsat veškerou vinu králi Antiochovi Epifanovi. Ve třetí kapitole práce nalezneme také autory, kteří nejsou rabíny, a dalo by se očekávat, že jejich názory budou tak méně ovlivněny židovskou tradicí a budou proto relevantnější pro nezaujaté bádání. Mnoho dalších autorů z nich vychází a jejich vícestránková díla jsou věnovaná této uvedené době. Třetí kapitola obsahuje jak detailní vysvětlení událostí spojených s pronásledováním židovského náboženství, tak i tradiční židovský náhled. V kapitole budou kromě výše zmíněných autorů uvedeni autoři Peter Schäfer, Elias Bickermann, Martin Hengel, Victor Tcherikover. Mezi stěžejní tituly práce patří *The God of the Maccabees*. V této knize E. Bickermann poukazuje na moc helenizovaných židů, kteří podle něho nestáli jen za helénistickou reformou v Jeruzalémě. Další významnou knihou je kniha Martina Hengela, *Judaism and Hellenism*.⁵ M. Hengel navazuje na teorii E. Bickermanna a přidává vlastní názory ohledně helenizovaných židů. Victor Tcherikover v knize *Hellenistic Civilization and the Jews* rozebírá odlišné

² SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica, s. 52.

³ Nuance v jejich interpretacích budou uvedeny v podkapitole 3.5.

⁴ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, Leiden: Brill, 1979, s. 12-16.

⁵ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*. Eugene, OR: Wipf & Stock Publishers, 2003.

přístupy k pronásledování za Antiocha IV. a potlačení židovského náboženství. Přichází s vlastní teorií, která se v závěru liší od teorií Bickermanna a Hengela. S těmito publikacemi jsem pracovala v anglickém jazyce, neboť se jejich překlady v českém prostředí nevyskytují.⁶ Při zpracování jsou používány vlastní překlady autorů, pokud není v poznámce uvedeno jinak.

V práci budou porovnány interpretace v pramenné literatuře s interpretacemi moderních badatelů.

Práce si neklade za cíl zjistit a přednést správnou interpretaci událostí této doby. Vzhledem k tomu, že se existuje spousta vysvětlení, která se vyjadřují k, na první pohled, jednoznačnému tématu, jednalo by se o nemožný úkol. Cílem práce je tak poukázat na rozdíly a podobnosti jak z hlediska pojmů, uvedených v první kapitole, tak v rámci interpretací uvedených autorů.

V práci není oddělena primární a sekundární literatura z toho důvodu, že jsem díla některých autorů využila v rámci obou rozdělení literatury.

Slovo žid je psáno s počátečním malým písmenem, vzhledem k tomu, že v té době, o které práce pojednává, by se nedalo hovořit o žádném národu Židů. K tomuto tématu se vyjadřuje Šlomo Sand ve své knize *Jak byl vynalezen židovský národ*.⁷

⁶ V českém jazyce jsou nabízena díla, která předkládají jednotný názor. Dilem, které se zabývá komparací výše zmíněných stěžejních titulů, je kniha Petera Schäfera *Dějiny Židů v antice*. Autor zmiňuje teze Bickermanna, Hengela, či Tcherikovera, nicméně uvádí pouze jejich závěry. Více viz SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 51-54. Pokud by se čtenář chtěl dozvědět více o teoriích zmíněných autorů, je nutné si přečíst jejich díla.

⁷ „Těžko totiž můžeme za „národní“ entitu považovat útvar s politickou strukturou, v níž venkované mluví jiným jazykem než městské obyvatelstvo a obě skupiny se společnou řečí nedorozumívají ani s vládními úředníky ... Přesto existoval určitý společný náboženský jmenovatel, který politické, kulturní a ekonomické elity spojoval a který měl ve starověku mnohem podstatnější roli než jakýkoli imaginární nacionalismus...“, více viz SAND, Shlomo. *Jak byl vynalezen židovský národ*. Praha: Rybka Publishers, 2015, s. 203.

1. Uvedení do problematiky a vymezení tématu

Tato kapitola je zaměřena na klíčové pojmy helénismus, synkretismus a jejich vliv na události v Palestině 2. st. př. n. l. Bude zde předložena historie pojmu helénismus a jeho pojetí v pramenné literatuře a tezích moderních badatelů. Poté nastíním způsob bádání těchto autorů, který bude detailně popsán ve druhé a třetí kapitole bakalářské práce.

1.1 Historie a vývoj pojmu „helénismus“ v oblasti Palestiny

Pojmem „helénismus“⁸ označujeme období starověkých dějin antického Středomoří a Předního východu, kdy je počátek této epochy historiky nejčastěji zařazován do doby vlády a výbojů makedonského krále Alexandra Velikého (334–324/3 př. n. l.).⁹ Konec tohoto období souvisí s dobytím posledního helénistického území – ptolemaiovského Egypta – římským císařem Augustem roku 30 př. n. l.¹⁰ Nejednalo se pouze o přechodné období. Přestože konec této epochy souvisí s dobytím egyptského území, Petr Pokorný upozorňuje na to, že nepřímý vliv helénistické kultury je možný pozorovat také v následujícím století.¹¹

Pavel Oliva ve své knize *Svět helénismu*¹² předkládá rozdílné interpretace badatelů z hlediska počátku helénismu. Německý historik Hermann Bengtson¹³

⁸ Název helénismus je odvozen od slova „hellénský“, výraz „hellénský“ vychází ze jména Hellén. Hellén byl mytický praotec všech Hellénů/Řeků. Více viz POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. Oikúmené, s. 30; SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia, 1973, s. 226.

⁹ Rok smrti Alexandra Velikého r. 323, viz SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 21.

¹⁰ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*, s. 225.

¹¹ POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*, s. 13; Např. mezi vyšší vrstvou obyvatelstva římského císařství, především na východě, byla i nadále užívána řečtina jako kulturní a úřední jazyk. Více viz cit. dílo, s. 81.

¹² OLIVA, Pavel. *Svět helénismu*. Praha: Arista, 2001.

¹³ Všechna díla Hermanna Bengtsona, Claire Préaux, Édouarda Willa, ze kterých Pavel Oliva čerpal, jsou uvedena viz cit. dílo, s. 116-124. Domnívám se, že se jedná o díla H. BENGTON, *Griechische Geschichte von den Anfängen bis in die römische Kaiserzeit*; C. PRÉAUX, *Le monde hellénistique. La Grèce et l'Orient de la mort d'Alexandre à la conquête de la Grèce I-II*; É. WILL, *Histoire politique du monde hellénistique I-II*.

vidí počátek helénismu již ve výbojích otce Alexandra Velikého, Filipa II. Makedonského, v padesátých letech 4. století př. n. l., kdy se král Filip II. zmocnil řeckých států. Naopak, belgická badatelka Claire Préaux, či francouzský historik Édouard Will, posouvají hranici datování helénismu do doby bojů diadochů po smrti Alexandra Velikého.¹⁴ S tímto názorem se ztotožňuje český badatel František Kovář. Dobou helénistickou označuje tu část dějin, která nastala po Alexandru Velikém.¹⁵ Pavel Oliva v úvodu své knihy vysvětluje, že spatřuje v dobytí politice Alexandra Velikého „základní mocenskopolitickou změnu a impuls, který působil na hospodářský, sociální a kulturní vývoj starověkého světa,“¹⁶ a proto svoji knihu zahajuje právě tímto obdobím.¹⁷

Elias Bickermann předkládá vysvětlení datování helénismu, resp. kalendářního systému v knihách Makabejských, ve své knize *The God of the Maccabees*.¹⁸

Podle Petra Pokorného je pro určení data zrodu helénismu v odborné literatuře nejčastěji přijímán názor Johanna Gustava Droysena, německého historika a prvního moderního historika této epochy,¹⁹ jenž zahájení etapy helénismu klade do doby vlády Alexandra Velikého.²⁰ Johann Gustav Droysen použil²¹ ve třicátých letech 19. století termín „helénismus“, jímž označil období zahájené nájezdy Alexandra Velikého. Tento pojem měl také vysvětlovat Droysenovu domněnku o kontrastu mezi orientalizovanými Řeky a Židy, jejich soužití a prolínání kulturních prvků. Ve Skutcích apoštolů (Sk 6,1) je uveden termín „hellénistai“, který si Droysen vysvětlil jako protikladný termín k výrazu „hebraioi“. Podle Droysena měli být „hellénistai“ Řekové, kteří přijali orientální

¹⁴ OLIVA, Pavel. *Svět helénismu*, s. 7.

¹⁵ KOVÁŘ, František. *Filosofické myšlení hellenistického židovstva*. Praha: Hermann, 1996, s. 9-10.

¹⁶ OLIVA, Pavel. *Svět helénismu*, s. 7.

¹⁷ Tamtéž, s. 7.

¹⁸ Pro knihy Makabejské je důležitým rokem především rok 312 př. n. l. „*It can be shown that all dates connected with the history of the realm (ascension to the throne, deaths, foreign campaigns of the Seleucids) are given according to the era of 312.*“; viz také „*Il Maccabees bases its dates on the „Macedonian“ form of the imperial era, which started in the autumn of 312 B.C.*“, více viz BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 101-103.

¹⁹ POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*, s. 30.

²⁰ OLIVA, Pavel. *Svět helénismu*, s. 7.

²¹ Ve svém třísvazkovém díle *Geschichte des Hellenismus* (1836–1843), více viz POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*, s. 30.

způsob života Židů. Výraz „hebraioi“ pak měl označovat Židy. Termíny se ovšem týkají dvou skupin obyvatel Jeruzaléma v době, ve které právě vznikalo křesťanství. Pojmem „hellénistai“ byli označováni ti, jež „vyrostli mezi Řeky“.²² „Hebraioi“ byli pak ti, co pocházeli „z židovského prostředí“.²³

Na rozdíl od Droysenova chápání helénismu jako epochy asimilace kulturních prvků²⁴ a, jak uvádí Pokorný, „pořečtění tehdy známého světa“,²⁵ poukazoval podle Pavla Olivy ve starověku termín „hellénismos“ na ojedinělost a výjimečnost řeckého etnika, kultury, náboženství, způsobu života a řeckého jazyka.²⁶

Petr Pokorný upozorňuje na to, že záporné označení²⁷ termínu helénismus (ř. hellénismos) nalezneme ve Druhé knize Makabejské (2 Mak 4,13).²⁸

Simon Philip de Vries předkládá svůj postoj k helénismu v knize *Židovské obřady a symboly*.²⁹ Domnívá se, že se dosud nikdy Izrael nesetkal s tak rychle se šířící kulturou, která ničila vše židovské jako lavina. De Vries helénismus charakterizuje jako „nepřítele židovského národa. Jeho vítězství mělo být stvrzeno zbraní.“³⁰ Autor má velmi negativní postoj k helénismu.

František Kovář předkládá pozitivnější náhled na helénismus, z pohledu moderního badatele. Předkládá názor, že Makabejské povstání nebylo namířeno proti helénismu jako takovému, ale pouze proti „pohanské

²² OLIVA, Pavel. *Svět helénismu*, s. 7.

²³ Tamtéž, s. 7.

²⁴ Helénská kultura přestala být kulturou čistě řeckou, když při podmaňování oblastí v širokém okruhu kolem Středoziemního moře a Orientu došlo k prolínání helénských prvků s prvky cizími, zejména východními, a vznikla tak kultura zaměřená ne pouze na oblast Středoziemí, ale kultura světová, helénistická. Více viz KOVÁŘ, František. *Filosofické myšlení hellenistického židovstva*, s. 9.

²⁵ POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*, s. 31.

²⁶ OLIVA, Pavel. *Svět helénismu*, s. 7; Maharal dodává, že se Řekové považovali za nejmoudřejší, jejich (lidská) moudrost podle nich překonávala veškerou moudrost světa, viz Jehuda Liwa ben Becalel (Maharal). *Ner micva*. Praha: P3K, 2006, s. 25.

²⁷ „Termín helénismus se poprvé objevuje v druhé Knize Makabejské (2 Mak 4,13) jako záporné označení snah o kulturní pořečtění, slovo ražené židy, kteří se proti helénizaci vzbouřili.“, POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*, s. 68. Kladné označení lze předpokládat především u moderních badatelů, kteří vidí v helénismu přínos z hlediska kultury, architektury, ... viz OLIVA, Pavel. *Svět helénismu*, s. 74-115; SAND, Shlomo. *Jak byl vynalezen židovský národ*, s. 201.

²⁸ 2 Mak 4,13: „Bylo to vinou nezměrné Jásonovy zvrhlosti, že se tak rozmohl helénizmus a nabylo vrchu cizáctví, vždyť to nebyl velekněz, ale bezbožník!“

²⁹ VRIES, Simon Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009.

³⁰ Tamtéž, s. 99.

bohopotě“.³¹ Helénismus podle něho ovlivnil vnější život židovského obyvatelstva, a jeho vliv je prokazatelný v oblasti právnictví, umění, obchodu, průmyslu, módy, aj.³²

Šlomo Sand přijímá stejnou teorii, a ve své knize, *Jak byl vynalezen židovský národ*, prohlašuje, že se proces helénizace,³³ respektive helénismus, v Judeji nezastavil, ale s vládou Hasmonejců³⁴ naopak zvítězil. Za Makabejského povstání došlo k potlačení mnohobožství, nikoli helénismu.³⁵ Staví se tak proti „tradiční sionistické historiografii, obzvláště její popularizační podobě“³⁶ a chápání judaismu jako kontrastu k helénismu. Šlomo Sand ve své práci dokládá pomocí historických faktů, že judaismus a helénismus nebyly vlastně kontrastními prvky, naopak díky jejich vzájemnému prolínání došlo ke zvýšení počtu židů a judaismus se stal rychle se rozvíjejícím a proselytizujícím náboženstvím.³⁷ Jedním z takových historických faktů byl ten, že docházelo k přejímání řeckých jmen nejen jeruzalémskou aristokracií, ale také samotnými hasmonejskými panovníky. Tím Sand poukazuje na skutečnost, jenž je v tradičních interpretacích událostí často zatajována.³⁸

Martin Hengel se k helénismu, resp. helénistické reformě vyjadřuje tak, že nešlo v žádném případě o výhradně a ani převážně vojenský, občanský a socio-ekonomický fenomén. V těchto oblastech byly pouze nejdříve viditelné následky. Šlo spíše o sílu, která zahrnovala téměř každou oblast života. V

³¹ KOVÁŘ, František. *Filosofické myšlení hellenistického židovstva*, s. 21.

³² Palestinské židovstvo bylo ze všech stran obklopeno helénistickou kulturou, s níž bylo, např. z hlediska obchodu, neustále ve styku, a také zde existovala helénistická města založená již za doby Alexandra Velikého. Docházelo k ražbě mincí, na nichž byly řecké nápisy. Bylo ovlivněno stavitelství, v polis se dále budovaly veřejné lázně, aj. Více viz KOVÁŘ, František. *Filosofické myšlení hellenistického židovstva*, s. 20-24.

³³ Podle Petra Pokorného byla helénizace procesem překonávajícím rozdílné bariéry mezi civilizacemi a jejich kulturními zvyklostmi. Tento proces spojoval různé motivy tradic a zároveň znamenal i možnost nalezení společných otázek či prvků, a docházelo tak k vzájemnému rozvoji kulturních oblastí. Více viz POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*, s. 19-21.

³⁴ „Hasmonejci“ je totožné pojmenování pro „Makabejci“, viz STERN, Marc. *Svátky v životě Židů*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 129.

³⁵ SAND, Shlomo. *Jak byl vynalezen židovský národ*, s. 204.

³⁶ Tamtéž, s. 202.

³⁷ Tamtéž, s. 209: „Helénismus pozměnil a posílil vysokou kulturu království Judeje. Tento dějinný vývoj umožnil židovskému náboženství, aby se na pomyslných křídlech řeckého orla rozlétlo po celém středomořském světě.“, více viz cit. dílo, s. 209-216.

³⁸ Tamtéž, s. 203-204: Poukazuje na skutečnost, jenž je tradičně zastírána. Jan Hyrkán, vnuk kněze Matitjáše, se stal panovníkem a „ke svému hebrejskému jménu Jochanan připojil ještě typicky řecké Hyrkanos. Pravnuk povstalého kněze se jmenoval Juda Aristobúlos a jeho nástupce byl znám jako Alexandr Jannaios.“

důsledku toho také helénismus působil na oblasti literatury, filozofie, náboženství. K proniknutí do těchto oblastí však cizinec potřeboval most, a ten mu poskytl společný jazyk, který vše spojoval dohromady, koiné.³⁹ Pavel Oliva uvádí ve své knize kapitolu „*Helénistická kultura*“ a rozebírá v ní sféry působení helénismu.⁴⁰

Na počátku 2. st. př. n. l. byl vliv helénismu v Palestině již značný.⁴¹ Podle např. Druhé knihy Makabejské dokonce sami (helenizovaní) židé přicházeli s novými návrhy, aby rozšířili helénismus, a proto je král podporoval a přenechal jim prakticky vládu v zemi. (2 Mak 4,7–13)⁴² Mezi nové návrhy patřilo zbudování gymnasia v centru města; skrze něj se šířila řecká kultura.⁴³ Gymnasia byla výchovným zařízením a sloužila k výcviku mládeže a rozvoji vzdělávání, jež bylo určeno především chlapcům.⁴⁴ Označení gymnasium pochází z řeckého slova „gymnos“, což v překladu znamená nahý.⁴⁵ Na stadionech tohoto typu nebyla nahota ničím překvapivým. Židé věrní svým tradicím měli k nahotě odpor, naopak Řekové měli odpor k obřízce, a proto často mladí, helenizovaní židé svoji obřízku odstraňovali, čímž se však také podle Michaela Granta dopouštěli provinění proti příkazu Tóry, kdy je obřízka chápána jako symbol smlouvy uzavřené mezi Bohem a Abrahamem pro

³⁹ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 57; Hengel dodává, že znalost řeckého jazyka byla výrazem vyššího postavení, lepšího vzdělání a silnějších kontaktů se světem mimo židovskou Palestinu, více viz cit. dílo, s. 105.

⁴⁰ OLIVA, Pavel. *Svět helénismu*, s. 74-115.

⁴¹ Po smrti Alexandra Velikého r. 323 př. n. l. pokračovali jeho nástupci, mezi které byla Alexandrova říše rozdělena, v jeho velkolepém plánu. Palestina byla po Alexandrově smrti předmětem sporů mezi egyptskými Ptolemaiovci a syrskými Seleukovci. Podle Petra Pokorného neměl Alexandr Veliký v plánu sjednotit všechna svoje území v jedno světové. Spíše chtěl udržet moc a tím i jednotou vládu své dynastie. Alexandrova vize se ovšem nesplnila, neboť došlo k rozdělení říše mezi jeho nástupce, kteří se sice k Alexandrovu odkazu hlásili, ale jejich území spolu po několika staletí soupeřila. Helénismus se tak podle Pokorného nestal dobou společné jednotné oblasti, více viz POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*, s. 30-32; U Františka Kováře se naopak dočteme, že Alexandr Veliký měl vnesením řecké kultury, řeči, mravů, či vzdělání mezi podrobené národy Orientu za cíl sjednotit celou svoji říši. Zakládal nová města a stará města obydloval řeckými kolonisty, viz KOVÁŘ, František. *Filosofické myšlení hellenistického židovstva*, s. 11.

⁴² KOVÁŘ, František. *Filosofické myšlení hellenistického židovstva*, s. 11-16; O plánech Antiocha IV. detailně v dalších kapitolách, tj. zbudování polis, pojmenování obyvatel na Antiochejské, zbudování gymnasia a efébon...

⁴³ POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*, s. 38.

⁴⁴ OLIVA, Pavel. *Svět helénismu*, s. 113-114.

⁴⁵ POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*, s. 137.

všechna pokolení.⁴⁶ Josephus Flavius dodává, že svoji obřizku zakrývali z toho důvodu, aby ve své nahotě vypadali jako Řekové.⁴⁷

Jak již bylo zmíněno, Antiochos IV. vyhověl přání velekněze Jásona, který žádal o vybudování gymnasia. Peter Schäfer dodává, že mělo sloužit k péči o tělesné a duševní zdraví mladých. Jásonova žádost nebyla pro krále překážkou, jak se Peter Schäfer domnívá, Antiochos IV. usiloval o to, aby bylo veškeré obyvatelstvo jeho nesourodého státu sjednoceno helénistickým stylem života.⁴⁸ Helenizovaní židé, kteří měli přístup do gymnasia, byli především v Druhé knize Makabejské silně kritizováni za to, že se nevěnovali pouze svým náboženským povinnostem, ale přidávali k nim ještě sportovní aktivity, které byly pořádané v gymnasiu. Mezi takové židy patřili i kněží, kteří podle Druhé knihy Makabejské:

„nebyli horliví v službách u oltáře, ale měli na mysli novoty. Oběti zanedbávali, protože spěchali, aby se mohli na cvičišti účastnit svévolného závodění v hodu diskem. To, čeho si vážili otcové, pokládali za nic, nade všecko jim byly helénské pocty.“ (2 Mak 4,14n.)

Kněží se věnovali svým náboženským povinnostem, nicméně ne takovým způsobem, který považoval autor této knihy za správný. Je možné se domnívat, že autor Druhé knihy Makabejské chápal helénismus jako spojení prvků obou kultur, čímž se vlastně dostáváme k vysvětlení synkretismu. Obě kultury byly ve výsledku nespojitelné, vzájemně si ničemu neodporovaly, resp. v čem přesně škodilo službám u oltáře to, že po nich kněží odešli na stadion, věnovat se sportovním záležitostem?⁴⁹ Pokud by kněží chtěli následovat pouze helénistickou/řeckou kulturu, neměli by nadále zájem o to, věnovat se, ač ne horlivě, židovským náboženským povinnostem.

Tímto se práce dostává k samotnému pojmu synkretismus. Paul Johnson se domnívá, že asimilování řecké kultury a judaismu, či vytvoření všeobecného

⁴⁶ GRANT, Michael. *Židé v římském světě*. Praha: BB art, 2003, s. 40.

⁴⁷ FLAVIUS, Josephus. *Antiquities of the Jews*. Book XII,5,1. [online]. [Cit. 25. 6. 2017]. Dostupné z: <http://penelope.uchicago.edu/josephus/ant-12.html>; <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0526.tlg001.perseus-eng1:12.5.1>; 1 Mak 1,15; Říkalo se tomu „epispasmos“, viz SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 47.

⁴⁸ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 46.

⁴⁹ 2 Mak 4,18–20: Pokud pokládali za nic zákon otců, proč nechtěli věnovat peníze jinému božstvu?

jednotného náboženství, špelo k urychlení procesu helénizace.⁵⁰ Podle Petra Pokorného mělo dojít k zamýšlenému sloučení kultu Hospodinova s kultem Diovým, pod jehož ochranou mělo gymnasion stát.⁵¹ Pavel Oliva předkládá názor, že tyto kroky nebyly namířeny proti uctívání kultu boha Jahve. Záměrem jeruzalémských stoupců helénismu bylo, podle něho, vyrovnat se jiným městům Seleukovské říše. Šlo pouze o smír mezi vzýváním boha Jahve a s ním spojeným judaismem s helénistickou kulturou.⁵² Vystává otázka, o jaký druh synkretismu mělo jít? Jaký druh synkretismu autoři v Palestině hledali, resp. našli nějaký? Jednalo se vůbec o synkretismus? Pokud ano, čeho? Jak vlastně badatelé moderní doby charakterizují synkretismus?⁵³

Petr Pokorný hovoří o existenci kultu panovníka, jakožto nástroji panovníkovy moci.⁵⁴ Podle Pokorného se Antiochos IV. snažil svoji „božnost“ prohloubit. *„Královská moc vystupovala jako zosobnění božského zákona a král*

⁵⁰ Johnson dodává, že „mezi izolacionisty na jedné a počtenci na druhé straně byla široká vrstva zbožných Židů ... Spousta z nich proti řecké nadvládě v zásadě nic nenamítala či nenamítala o nic víc než proti Peršanům. Přikláněla se k názoru ..., že náboženství a zbožnosti se daří lépe, když vládu, tuto demoralizující činnost, vykonávají pohané. Židé neměli nic proti tomu, aby dobytélům odváděli daně za předpokladu, že budou smět v klidu praktikovat své náboženství. ... Možnost klidného a rozumného soužití Řeků s Židy ovšem zanikla s nástupem židovské reformní strany, která chtěla urychlit tempo helenizace. ... Šlo jim o zlepšení judaismu... Pustili se do prvního kritického rozboru Bible: Zákon, ve své tehdejší písemné podobě, nebyl příliš starý a určitě nesahal až k Mojžíšovi. Zastávali názor, že původní zákony byly mnohem univerzálnější. Tím se reformní hnutí nevyhnutelně rozšířilo do útočného proudu proti Zákonu. Reformisté zjistili, že Tóra je plná výmyslů a nemožných požadavků či zákazů. ... Reformisté nechtěli zrušit Zákon úplně, ale chtěli ho jednak očistit od těch prvků, které znemožňovaly účast na řecké kultuře – například zákaz nahoty, který zbožným Židům zavíral vchody gymnázií a stadionů – a jednak ho zredukovat na jeho etickou podstatu a tím ho učinit univerzálním. Usilovali o světově náboženství a na prosazení tohoto konečného cíle potřebovali, aby se okamžitě harmonicky spojila řecká polis a židovský morální Bůh.“, viz JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy, 1995, s. 105-107.

⁵¹ POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*, s. 140-141; Peter Schäfer uvádí, že Herákles byl božským patronem gymnasia, viz SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 47.

⁵² OLIVA, Pavel. *Svět helénismu*, s. 57-58.

⁵³ „Synkretismus – (řec. synkretismos) 1. původně sjednocení vzájemně se potýkajících Kréťanů proti vnějšímu nepříteli; - 2. ve filosofii míšení filos. soustav, i protikladných a vzájemně si odporujících, se snahou je nějak mezi sebou vyrovnat; ... - 3. v moderní náboženské vědě označení pro ztotožňování, splývání jednotlivých božstev (tzv. theokrasie) nebo celých náb. soustav. K s-mu dochází v dobách, kdy se dostávají do dlouhodobého těsného styku skupiny obyvatelstva rozsáhlejších oblastí s různými náb. představami. Znaky těmto představám společné se stávají východiskem pro ztotožnění a splynutí. Tak Ísis jako rodička byla ztotožněna s Matkou bohu (Kybelé), jako bohyně měsíce s Hekatou apod. V antice jsou údobími s-mu zvl. helénismus, kdy došlo ke ztotožnění řec. a orient. představ...“, viz SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*, s. 597; „Racionalizace nespočetných navzájem se překrývajících božstev, jejichž sloučením vzniknou syntetiční mnohočetní bohové. ... Nejvyšší Bůh Zeus byl stejný jako egyptský Amon nebo perský Ahura Mazda, či, proč ne, židovský Jahve. Samozřejmě, že takto se na to zbožní Židé vůbec neřekli. ... řecká představa o božství byla nebetyčně podradnější než židovská koncepce bezmezné mocnosti. Řekové neustále vyvyšovali člověka ... a umenšovali boha. Bohové byli jen trochu víc než uctívání a úspěšní předkové; většina lidí vzešla z bohů. Takže neměli daleko k tomu, aby považovali monarchu za boha a udělali tento krok, jakmile do svého impéria vtáhli Orient.“, viz JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*, s. 106.

⁵⁴ Kult panovníka popisuje jako „ideologický nástroj absolutní monarchie... Soustředění moci do rukou silného panovníka, k němuž dochází v helénistické době, omezilo zvláště místních vládnoucích vrstev, zejména moc šlechty kněžstva.“, více viz POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*, s. 38.

*sám jako bůh.*⁵⁵ Pokorný však dodává, že uctívání člověka nelze v židovské víře spojit s vírou v jediného Boha, a proto ti panovníci, jež se snažili prosazovat svoje „božství“ jako náboženství, naráželi na odpor ze strany židů.⁵⁶ Tato teorie se objevuje v rámci diskuzí moderních badatelů. Victor Tcherikover ji ve své knize *Hellenistic Civilization and the Jews* zmiňuje jako metodu, kterou sice nepovažuje za nejvhodnější pro pochopení důvodu pronásledování židovské víry, nicméně ji spolu s dalšími pěti metodami uvádí jako základní metodu zkoumání tohoto pronásledování. Zastánci této teorie se podle Tcherikovera domnívají, že král měl představit nový kult vlastního zbožštění.⁵⁷ Tcherikover vidí synkretistickou formu nového kultu jako atraktivní pro badatele. Nepochybuje o tom, že měl Antiochos z nějakého důvodu sklon k Diovi Olympskému a usiloval rozšířit jeho kult v království. Nicméně se podle Tcherikovera nejednalo v zásadě o nic nového.⁵⁸ Dodává, že je pochopitelné u autora První knihy Makabejské a knihy Daniel, že viděli v propagaci kultu Dia monoteistickou politiku. Byli sami monoteisté a viděli v tendenci preferování jednoho kultu nad druhý, pokus upřednostnit jedno náboženství a odstranit ostatní. Tcherikover však nevidí žádnou spojitost mezi uctíváním Dia Olympského a pronásledováním židovského náboženství. Podle něho neexistují důvody, proč předpokládat, že židé byli zasaženi Antiochovou politikou náboženského sjednocení, jestliže existence této politiky je jen teorií moderních badatelů.⁵⁹ Také dodává několik slov k samotnému Diovi Olympskému.⁶⁰

Elias Bickermann se odkazuje na pasáž Druhé knihy Makabejské a zmínku o Samaritánech u Josepha Flavia.⁶¹ Předkládá, že se nejednalo o

⁵⁵ POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*, s. 127-130.

⁵⁶ Tamtéž, s. 130; Z děl starověkých historiků, či Druhé knihy Makabejské se lze dočíst, že syrský král Antiochos Epifanés (v překladu Zjevený) zřejmě doopravdy věřil ve své božství a pro svoji zvláštní povahu byl lidmi nazýván Epimanés, tj. Šílený, viz cit. dílo, s. 67; POLYBIOS. *Dějiny*. Praha: Arista, 2012, s. 121-122 (XXVI,1a; 1,1-14); 2 Mak 9,8-12.

⁵⁷ Tato interpretace našla nečekanou podporu v numizmatice. Vlastní zbožštění bylo částí plánu jeho reformy, autor odkazuje na 1 Mak 1,41 a Da 11,36ff, viz TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews* s. 181.

⁵⁸ Seleukos I. byl dlouho uctíván jako „Zeus Nicator“, Antiochos I. jako „Apollo Soter“, viz cit. dílo, s. 182.

⁵⁹ Tamtéž, s. 181-182.

⁶⁰ Autor dodává, že Zeus Olympský byl vlastně originálním řeckým božstvem, ale mohl být lehce identifikován s jakýmkoli hlavním bohem orientálního pantheonu, a obzvlášť se syrským „Baal Shamin“. Bůh Izraele mohl být snadno, alespoň z Antiochova pohledu, identifikován s Diem, viz cit. dílo, s. 181.

⁶¹ FLAVIUS, Josephus. *Ant.* XII,5,5. [online]. [Cit. 25. 6. 2017]. Dostupné z: <http://penelope.uchicago.edu/josephus/ant-12.html>; 2 Mak 6,2: „... zneuctít dokonce jeruzalémskou svatyni a pojmenovat ji po Diovi Olympském...“

představení nového božstva, jako spíše o první pojmenování božstva, které již bylo pánem chrámu a do té chvíle bylo „bezejmenné“. Dodává, že bylo pro Řeky „bezejmenné“ božstvo chápáno jako nedokonalé, a tak vedla helénizace Jeruzaléma k pojmenování boha Chrámové hory, a protože neměl žádné přesné pojmenování, tak obdržel řecké jméno. V řeckých záznamech byl veden jako „Zeus Olympský“. V helénistické době bylo slovo „olympios“ synonymem pro nebe, takže byl vlastně pojmenován jako „Všemohoucí v nebi“. V Perském období byl cizinci chápán jako „nebeský bůh“ a jako takového ho Řekové znali. Ať už měl jakákoli jména, stále zůstal bohem Izraele, který sídlí v Jeruzalémě.⁶² Bickermann dodává, že lidé psali řecky, ale v helenizovaném Jeruzalémě mluvili aramejsky. Podle něho je pravděpodobné, že byl bůh nazýván svým aramejským pojmenováním „Baalshamim/Ba'al Šamém“, pán nebes. Výraz „shikuz shomen/šikkue šomem – ohyzdná modla“, nalezen v knize Daniel (Da 9,27; 11,31; 12,11), byl vlastně zkomoleninou tohoto aramejského jména. Bickermann dodává, že Peršané ho mnohdy identifikovali s „Ahuramazda“, Řekové s Diem Olympským.⁶³

Martin Hengel se domnívá, že se část židovské aristokracie snažila přibližovat židovskou víru v Boha helénistickému prostředí, pomocí synkretismu a násilnými prostředky.⁶⁴ Předpokládá, že tendence k asimilaci v Judeji měly za sebou dlouhou historii a sahají až do 3. století př. n. l. Podle něho měla židovská laická rodina Tobiadovců silné kontakty s Řeckem. Zmiňuje se o kultu v chrámu, který byl podle něho „reformován“ synkretistickým způsobem. Bůh nebes byl také synkretistickým a univerzálním bohem. Byl identifikován jako „Ba'al Šamém“ a „Zeus Olympius“. Radikální reformátoři byli pravděpodobně ovlivněni myšlenkami řecké „osvěty“, a snažili se dokončit rozplynutí znaků judaismu, a tím pádem kompletní asimilaci judaismu do helénistického prostředí.⁶⁵

⁶² Autor odkazuje na Ezd 7,15, viz BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 62-65.

⁶³ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 73;

⁶⁴ „The most dangerous development was the attempt by a part of the Jewish aristocracy to approximate Jewish belief in God and the cult on Zion in a syncrastic way to its Hellenistic environment in Jerusalem itself, under Antiochus IV, by violent means.“ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 304.

Hengel částí židovské aristokracie myslí Menelaa a jeho následovníky, rodinu Tobiadovců?

⁶⁵ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 304-305.

Petr Pokorný se domnívá, že se helenizovaní židé nejprve snažili o syntézu judaismu a uctívání pohanských božstev a chápali pohanská božstva jako nadosobní bytosti, díky nimž Hospodin „*uplatňuje svoji vůli*“.⁶⁶

Kurt Schubert k diskuzi o synkretismu dodává, že se helénisticky orientované židovské obyvatelstvo zprvu přiklánělo k náboženskému synkretismu, nikoli však k úplnému odstranění židovského náboženství. Myšlenka jednoty říše⁶⁷ a tolerance náboženství, spojená s odvodem finančních obětí z pokladů místních svatyní, vyvolala odpor tradicionalistů,⁶⁸ kteří tak považovali příklon k synkretismu, jako zradu vlastního židovského zákona.⁶⁹ Schubert se domnívá, že separace židovského náboženství od náboženského synkretismu byla tak silná, jako touha helenizovaných židů po náboženské asimilaci, která byla podle něho chápána jako „*módní jev oné doby*“.⁷⁰ Dodává, že helénisté doufali ve vyřešení problému tím způsobem, že se židé přikloní k helénistickým životním zvyklostem. Schubert dále píše, že pro integraci do kultury a společnosti doby, byla pro helenizované židy problémem odlišnost židovství, především v podobě Boha Izraele, který „*zásadně odporoval synkretistickému pojmu boha*.“⁷¹ Podle helenizovaných židů byl jediný a pravý Bůh překážkou k začlenění do sousední kultury a získání skutečné svobody, neboť se snažil podmanit si lidstvo pomocí svého zákona.⁷²

Události týkající se helenizačních tendencí za období Antiocha IV. (175–164 př. n. l.), které jsou hlavní pro předkládanou bakalářskou práci, líčí autoři pramenné literatury a moderní badatelé ve svých dílech rozdílně. Autoři

⁶⁶ POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*, s. 299.

⁶⁷ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 46.

⁶⁸ Podle autora netvořili vnitřně žádnou jednotu. SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 137.

⁶⁹ SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků*, s. 137; Viz cit. dílo, s. 129: První Řek, Hekataios z Abdér, který se zabýval vztahem židů a Řeků, popsal tento vztah tak, že z důvodu vyhnání Mojžíšova lidu z Egypta, byl zaveden životní styl nepřátelský cizincům. Židé nahlíželi na Boha Izraele jako na „*jediného pravého Boha*“, tradicionalisté vymezovali své vlastní náboženství vůči všem pohanským formám kultu. Mojžíše chápal jako zákonodárce a pořadatele židovské ústavy.

⁷⁰ SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků*, s. 137.

⁷¹ „*Nejprve se helénisté zřejmě pokoušeli pochopit Boha Izraele jako variantu syrského Baala-Dia. Na to ukazuje označení syrské kultovní sochy v knize Daniel 9,27; 11,31; 12,11: šikkue šomem, „ohyzná modla“ (terminus technicus pro pohanské modly), což je asi zkomoleninou výrazu ba'al šamajim, „pán nebes“.* Velmi pravděpodobně tak židovští helénisté identifikovali Boha Izraele s Baalem-Diem-Jovem a mnil, že tímto způsobem nezmeškají své napojení na dobu.“ SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků*, s. 137-138.

⁷² Tamtéž, s. 139.

pramenné literatury vidí v helénismu vlnu praktik, které ohrožují židovské náboženství a zákon. V rámci tradičního názoru byla helénizace, která byla prováděna helenizovanými židy, chápána jako vlastizrada národního charakteru židovského lidu.⁷³ Badatelé moderní doby přišli s vysvětleními, která předkládají nový obraz těchto událostí.

Jak tedy helénismus působil na náboženství? Tradiční myšlenky jsou takové, že mělo jít o potlačení židovského náboženství, ale nechtěli zprvu helénisté pouze žít podle vlastního zákona a zároveň se účastnit sportovních událostí? Čím přesně helénismus ovlivnil jejich náboženství? Tím, že se objevily myšlenky na synkrezí obou kultur? Nedošlo pouze k synkrezí názvosloví, resp. pojmenování židovského boha řeckým jménem? Nejednalo se jen o synkrezí aktivit lidského života, tj. dodržování příkázání a zároveň zpříjemnění si života sportovními aktivitami, které nabízela řecká kultura?⁷⁴

Můžeme se domnívat, že byl před nástupem Menelaa vliv helénismu v umírněné formě, přesto dělal autor Druhé knihy Makabejské z helénismu něco, co prakticky ničí židovské náboženství. Podle názoru některých moderních badatelů šlo z hlediska Jásonových aktivit pouze o politický vliv helénismu, nikoli o vliv na náboženský život židů. Zbudováním gymnasion, efébiion a přeměny města na polis doufali v lepší spolupráci s okolními státy a udělení mnoha privilegií.⁷⁵ Domnívám se, že se helénisté nesnažili o zrušení židovského náboženství jako takového, pouze došlo ke zrušení platnosti ediktů Antiocha III., neboť se zřízením řecké polis stalo město závislé na nové ústavě. Přeci jen není logické, aby bylo (nové) řecké město spravováno na základě ediktů, které byly vydány dříve.⁷⁶

Je možné předpokládat, v souvislosti s První a Druhou knihou Makabejskou, že se židé v době Jásona jako velekněze, ať už skrytě, v pasivní formě, bouřili proti něčemu, co vlastně vůbec neexistovalo – potlačení jejich

⁷³ SAND, Shlomo. *Jak byl vynalezen židovský národ*, s. 202.

⁷⁴ Bickermann viděl „symbiózu“ svatého města a řeckého gymnasion, která byla zahájena prostřednictvím Jásonova „založení“, viz BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 39-41.

⁷⁵ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 179.

⁷⁶ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 45-47; TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 178-180.

náboženství. Je však důležité poznamenat, že se situace s nástupem Menelaa změnila. Je považován za radikálního helénistu,⁷⁷ jak bude z dalších částí zřejmé, sesadil velekněze Jásona. (2 Mak 4,26) Vykrádal chrámy, ať už z nouze ze špatné finanční situace, nicméně nebyl právoplatně zvoleným veleknězem, a jak je patrné z Druhé knihy Makabejské, proti jeho činům se lidé bouřili. (2 Mak 4,34–44) Poté se situace změnila, a dalo by se domnívat, že v téhle době můžeme mluvit o radikálním chování směrem k židovskému náboženství. Detailnější informace budou poskytnuty ve druhé a třetí kapitole bakalářské práce.

1.2 Nástin bádání o snahách Antiocha IV.

Následující kapitola se bude zabývat pramennou literaturou židovských autorů, konkrétně První a Druhou knihou Makabejskou a díly Josepha Flavia. Lze se domnívat, že v těchto dílech bude uvalena veškerá vina na krále Antiocha IV., vzhledem k tomu, že jde o díla židovských autorů.⁷⁸ Na konci kapitoly bude předloženo závěrečné srovnání této literatury. Uvedené knihy hovoří o stejné době, stejných událostech, nicméně se v každé z nich najdou informace navíc, které ještě více zdůrazňují složitost bádání ohledně snah Antiocha IV.

Ve třetí kapitole budou uvedeni autoři Peter Schäfer, Elias Bickermann, Martin Hengel, Victor Tcherikover, kteří stojí mimo rabínskou interpretaci událostí. Kapitola bude doplněna o názory rabínů, jmenovitě bude zmíněn Marc Stern, Simon Philip de Vries a Richard Feder. Především Marc Stern následuje tradiční názor ohledně Antiocha IV., kdy je král chápán jako personifikace zla. Richard Feder však připouští chybu i na straně jiných, než jen na straně krále. Elias Bickermann a Martin Hengel předkládají detailní vysvětlení událostí dané doby. Martin Hengel konkretizoval Bickermannou teorii. Victor Tcherikover

⁷⁷ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 47.

⁷⁸ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 52.

vypracoval vlastní tezi, která je některými badateli chápána jako protikladná,⁷⁹ nicméně se domnívám, že základy bádání jsou u všech autorů stejné. Svoji pozornost věnovali především třídám obyvatelstva v Jeruzalémě a vnitrožidovským vztahům. Ačkoli se shodují na původcích helénistické reformy v Jeruzalémě, jejich závěry se liší v interpretaci snah samotného Antiocha IV. Interpretace zmíněných autorů budou porovnány na konci třetí kapitoly.

⁷⁹ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 51-53.

2. Interpretace v pramenech

Tato kapitola bakalářské práce je zaměřena na výklad událostí, které vedly k Makabejskému povstání. Budu se zabývat První a Druhou knihou Makabejskou a díly Josepha Flavia. Badatelé velmi často porovnávají právě tuto literaturu, resp. navíc s knihou Daniel. Není běžné porovnávat např. Čtvrtou knihu Makabejskou s výroky První jen proto, že se obě nazývají „Makabejské“. V práci zveřejněné knihy jsou považovány za základní zdroje pro tuto dobu. Knihy Josepha Flavia a První a Druhá kniha Makabejská se zabývají v podstatě stejnými událostmi. Ačkoli se knihy Makabejské od sebe v detailech liší, celkový výčet událostí týkajících se Makabejského povstání, je v obou knihách prakticky identický. Odchytky v obou knihách jsou především chronologické povahy.⁸⁰ Jelikož byl autor První knihy Makabejské pravděpodobně kronikářem dynastie Hasmonejců, bylo jeho úkolem popsat vzestup této rodiny. Autor Druhé knihy Makabejské sice nebyl kronikářem této dynastie, nicméně o ní také hovoří, především o Judovi Makabejském, jako o hrdinovi židovského lidu.⁸¹ Stejně tak Flavius přináší ve svých dílech zprávy o Makabejcích.⁸²

2.1 Knihy Makabejské

Mezi První a Druhou knihou Makabejskou existuje několik rozdílů. Otto Kaiser se domnívá, že zásadním rozdílem mezi knihami je zcela odlišná dikce, kterou autoři svá díla psali. První kniha Makabejská je psána v „bojovém duchu“, vyhýbá se téměř jakýmkoli zázračným motivům. Níže uvedená citace poukazuje na skutečnost, že je zbožnost v První knize Makabejské vyjadřována

⁸⁰ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 96-97.

⁸¹ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 190-191.

⁸² BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 98.

různými formami, např. vítězství, kterých hrdinové dosáhli, jsou chápána jako boží reakce na jejich předešlé modlitby.⁸³

„1. kniha Makabejská líčí Matitjáše a jeho syny jako vzorové hrdiny, kteří udělali všechno pro to, aby chrámu vrátili jeho zhanobenou důstojnost a lidu svobodu... Zbožnost spjatá se Zákonem a s chrámem se v ní přitom nachází v dynamickém napětí s politickými potřebami a událostmi. Juda Makabejský povzbuzuje vojsko před bitvami tím, že mu připomíná někdejší události záchrany lidu a vyzývá je volat k nebi, aby si Bůh připomněl smlouvu s otci a zničil mocné vojsko nepřítele.“⁸⁴

Kaiser dále předkládá tvrzení, že „myšlenky očekávání konce světa a vzkříšení „jsou knize cizí.“⁸⁵ Co se týče Druhé knihy Makabejské, Kaiser předpokládá, že má spíše náboženský podtext. V knize dochází ke zdůraznění mínění, že do chodu dějin Izraele, ať už nepřímo pomocí zázraků, zasahuje sám Bůh. V rozhodujících okamžicích se objevují zázračné prvky, či nadpřirozená zjevení a na události je nahlíženo z hlediska „viny a smíření, trestu a milosti“,⁸⁶ což dokazuje následující citace:⁸⁷ „Oni se spoléhají na zbraně a odvahu ... my však spoléháme na všemohoucího Boha! Ten může jediným pokynem zničit všechny, kdo táhnou proti nám, i celý svět.“ (2 Mak 8,18)

Dalším rozdílem je absence některých příběhů v jedné, či druhé knize.⁸⁸ Oproti prohasmoneovskému zaměřené První knize Makabejské, která oslavuje činy Matitjáše a jeho synů, považuje Druhá kniha Makabejská za hrdinu především Matitjášova syna Judu Makabejského, samotný Matitjáš je v knize opomenut.⁸⁹

V následujících dvou částech druhé kapitoly bude předložena interpretace událostí v knihách Makabejských, které vedly k Makabejskému povstání.

⁸³ KAISER, Otto. *Odkaz alexandrijských Židů*. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 22.

⁸⁴ Tamtéž, s. 36. Autor odkazuje na 1 Mak 4,8–11.

⁸⁵ KAISER, Otto. *Odkaz alexandrijských Židů*, s. 37.

⁸⁶ Tamtéž, s. 42.

⁸⁷ Tamtéž, s. 42. Kaiser doslova odkazuje na citaci 2Mak 2,21n.

⁸⁸ Např. v 1 Mak nalezneme příběh o Matitjášovi; 2 Mak obsahuje příběh o Eleazarovi, matce se sedmi syny, dopis Antiocha, dopisy. O dopisech více viz KAISER, Otto. *Odkaz alexandrijských Židů*, s. 41.

⁸⁹ Tamtéž, s. 33. Více viz cit. dílo, s. 42; Taktéž viz BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 96: „True, *II Maccabees* never mentions Mattathias at all. But the reason for this was probably purely formal-artistic in nature. The author of the excerpt from the work of Jason tried for a uniform effect, and for this reason he focused his narrative on Judas. His predecessor Mattathias and the death of Judas do not fit into the heroic frame of the picture, and consequently they are passed over.“

2.1.1 První kniha Makabejská

Otto Kaiser považuje První knihu Makabejskou za dějepravné dílo neznámého autora,⁹⁰ který z počátku vypravoval o době Alexandra Velikého, o událostech po roce 333 př. n. l. a alexandrových nástupcích,⁹¹ kteří si Alexandrovu říši rozdělili, čímž vznikly tři dynastie – Antigonovců, Seleukovců a Ptolemaiovců. Dodává, že se původně jednalo o hebrejsky sepsaný spis,⁹² který vznikl patrně mezi lety 120–90 př. n. l., jenž se dochoval pouze v řeckých, latinských, arabských a arménských rukopisech. Jak již bylo uvedeno, tento spis je možné považovat za spis, který oslavuje rod Hasmonejců. Kaiser dále uvádí, že hlavní část knihy (1 Mak 1,10–16,22) pojednává o židovském povstání, které bylo iniciováno Makabejci, a ke kterému se vztahuje židovský svátek Chanuka. Tato část popisuje události v letech 175–135 př. n. l.⁹³

V úvodní kapitole První knihy Makabejské se lze dočíst, že podle jejího autora způsobili nástupci Alexandra Velikého v zemi škody, především „hříšný král“ Antiochos Epifanés. Na začátku vlády Antiocha Epifana se objevili ti, kteří chtěli uzavřít smlouvu s okolními pohany a ochotně se s tímto návrhem vypravili ke králi, který ho schválil. (1 Mak 1,11–15)⁹⁴

Na základě informací z První knihy Makabejské lze usoudit, že k prvotnímu impulzu rozšíření helénismu, jenž později s dalšími událostmi vedl k povstání Matitjáše, došlo právě v této době. V knize nefigurují žádná přesná jména velekněží,⁹⁵ a nedočteme se nic ohledně předchozích bojů

⁹⁰ KAISER, Otto. *Odkaz alexandrijských Židů*, s. 35: „Klaus-Dietrich Schunck pokládá autora za dvorského kronikáře Makabejců.“; Taktéž viz BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 94: „...the author simply represented the Hasmanaeen position.“

⁹¹ Vyprávění z této části knihy jsou datována do doby 333–301 př. n. l.

⁹² Podle Jeronýmova svědectví, více viz KAISER, Otto. *Odkaz alexandrijských Židů*, s. 35.

⁹³ Tamtéž, s. 33-35.

⁹⁴ 1 Mak 1,11-15: „V oněch dnech vzešli z Izraele svévolníci a svedli mnohé. Říkali: „Pojďme a uzavřeme smlouvu s okolními pohany; vždyť v té době, co jsme se jich stranili, potkalo nás jen mnoho zlého. Ten návrh se zalíbil a někteří z lidu se ochotně vypravili ke králi. Ten jim dal plnou moc žít podle práva pohanů. Vystavěli v Jeruzalémě stadion podle vzoru pohanů a odstranili znamení své obřizky. Odpadli od svaté smlouvy a spřáhli se s pohany, propůjčili se k páchání zla.“

⁹⁵ Míneň jména velekněží Jásona a Menelaa, zmíněná v první kapitole práce, která nalezneme v ostatních dílech.

z nepřátelených rodů v Jeruzalémě, konkrétně Tobiadovců a Oniadovců.⁹⁶ Přesto však je jasné, že prvotní impulz vzešel ze strany samotných židů.

První kniha Makabejská zmiňuje pouze jednu Antiochovu výpravu do Egypta, která byla úspěšná. Dále se lze dočíst, že se král následně vydal do Jeruzaléma, vyplenil svatyni, což v Izraeli vyvolalo smutek.⁹⁷ Dva roky po těchto událostech vyslal do oblasti vrchního výběrčího daní, který s pomocí armády vyplenil město, mnoho obyvatel bylo zabito a zajato. Město nechal proměnit v pevnost, do které umístil „hříšné pohany“. (1 Mak 1,29–34) Král poté ustanovil vyhlášky namířené proti židovskému náboženství, které se podle autora knihy mnoha Izraelitům zalíbily. (1 Mak 1,43)⁹⁸ Vyhláškami útlak židovského náboženství ze strany krále nekončil. Král znesvětil oltář tím, že na něm postavil „ohybnou modlu“. (1 Mak 1,43–54)

Z následujících citací vyvstává zásadní problém: „Mnozí z lidu se k nim připojili (k obětování), všichni, kdo odpadli od Zákona a v zemi páchali zlo.“ (1 Mak 1,52)

„Mnozí v Izraeli však zůstali pevní a jen se utvrzovali v tom, že nebudou jíst nečisté. Byli odhodláni raději zemřít než se poskrvnit nečistým jídlem, a znesvětit tak posvátnou smlouvu; a také zemřeli.“ (1 Mak 1,62n.)

Z citací vyplývá, že proti sobě stály skupiny obyvatel horlivých v dodržování a těch, kteří se podle autora připojili ke královým nařízením.⁹⁹

⁹⁶ Zmíněno v jiných dílech, podrobně v dalších částech práce, např. kap. 2 Mak, kap. Peter Schäfer, SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 29-44.

⁹⁷ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 190, pozn. 94: „Chronologická posloupnost dále popisovaných událostí je nanejvýš sporná a diskutovaná. Mohou za to sice obšírná, ale zčásti protikladná líčení v různých pramenech. (1 Mak 1,20nn.; 2 Mak 5,1nn; Bell I,1,1 § 31nn.; Ant XII,5,1 239nn.; Da 11,28–31.) Badatelé v podstatě zastávají dvě základní stanoviska: vycházejí buď ze dvou králových návštěv v Jeruzalémě (koncem roku 169 př. Kr. a v létě 168, tedy při návratu z prvního i druhého tažení do Egypta), nebo jen z návštěvy jedné...“

⁹⁸ 1 Mak 1,43: „I mnohým z Izraele se zalíbila králova bohoslužba, obětovali modlám a znesvěcovali sobotu.“

⁹⁹ Vyvstává otázka, zdali autor První knihy Makabejské řadil helénisty do stejné skupiny, v jaké byli ti, co odpadli od zákona a ztotožňovali se s činem židovského mladíka v Modeínu, nebo v jaké byli pohané. Domnívám se, že helénisty, které v knize nejmenuje jinak než „svévolníci, kteří odpadli od svaté smlouvy“, řadí na stejnou úroveň s těmi, mezi které patřil i mladík spojený s událostmi v Modeínu. Helénisté např. podle Druhé knihy Makabejské, odmítali posílat peníze na oběti jiným bohům, než byl ten jejich. O jakém odpadlictví by se pak dalo přesně mluvit? Helénisté se vlastně snažili uspokojit obě strany. I když ne přesně jako horliví pro zákon, zákon dodržovali a zároveň se účastnili her v řeckém stylu. Je pak rozdíl mezi touto skupinou a tou, do které patřil mladík, kterému bylo jedno, jestli bude obětovat podle králových nařízením, a co na to řekne přihlížející Matitjáš. V Jeruzalémě byly více než jen dvě nepřátelené skupiny

Obzvláště byly důležité události, které se staly v Modeínu. Protože došlo podle autora ke zneuctění zákona, skupina horlivých zastánců striktního dodržování přikázání v čele s Matitjášem a jeho syny povstala. Matitjáš viděl, jak (někteří) lidé v Judsku zostuzují svůj zákon. (1 Mak 2,5)¹⁰⁰ V Modeínu před Matitjáše předstoupil králův vyslanec, který ho chtěl donutit oprostít se od zákona a náboženství svých otců, jako to udělaly ostatní národy v králově říši, judští mužové a ti, kteří zůstali v Jeruzalémě. Tyto události líčí První kniha Makabejská následujícím způsobem:

„Matitjáš mocným hlasem odpověděl: „I když všechny národy v králově říši krále poslouchají a každý od náboženství svých otců odpadá a podrobuje se královým nařízením, já i moji synové a přátelé budeme žít podle smlouvy našich otců...“ (1 Mak 2,19n.)¹⁰¹

Jeden ze židovských mužů předstoupil před Matitjáše, aby obětoval podle králových nařízeních. Rozhodnutí tohoto muže způsobilo to, že Matitjáš ve vzteku zabil jak jeho, tak králova vyslance, který Matitjáše nutil vzdát se vlastního zákona.¹⁰² Matitjáš a jeho synové se rozhodli, že budou bojovat proti každému, kdo proti nim vyhlásí válku. Výjimkou nebyla ani sobota, tak byli odhodlaní hájit své životy a Boží příkazy. Pobili hříšníky a odpadlé od židovského zákona, ostatní se rozutekli mezi pohany, aby uhájili své životy. (1 Mak 2,19–26)

Boj za své životy, Boží příkazy a proti pohanům je znám jako Makabejské povstání, v jehož čele stál Matitjášův syn, Juda Makabejský.

obyvatel, nicméně se domnívám, že činy helénistů a je samotné autor řadí na stejnou úroveň, jako pohany, o kterých se zmiňuje např. v 1 Mak 1,11. Victor Tcherikover se zmiňuje ve své knize *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 119-125 o třech třídách v Judeji. Tvrdí, že hlavní místo zaujímala kněžská vrstva, která byla nejbohatší a nejsilnější mezi třídami Jeruzaléma. Spojení s chrámem dalo kněžím solidní finanční základ pro moc v zemi. Kněžská třída byla rozdělena do rodin, mezi kterými byly i rodiny kontrolující dění v chrámu, městě a v celé zemi, zatímco ostatní rodiny musely být spokojeny s málem. Victor Tcherikover uvádí další skupinu, kterou jmenuje jako sekulární aristokracie. Informace ve zdrojích ohledně další třídy, sekulární aristokracie, nejsou podle Tcherikovera jasné, neboť zdroje nejsou vždy zainteresovány v tom, aby tyto zprávy vyjasnily. Nelze rozlišit mezi kněžskými rodinami a sekulární aristokracií, nicméně není prý pochyb, že byla sekulární aristokracie po kněžích nejsilnější vrstvou. Další důležitou skupinou byli „zákoníci“ interpretující zákon; Tak by se zřejmě událost v Modeínu dala Tcherikoverovými slovy vysvětlit jako boj mezi horlivými a sekulární aristokracií, pro kterou nehrály židovské zákony vůbec žádnou roli. Je možné se domnívat, že sekulární skupina byla skupinou odpadlíků, kterou reprezentoval žid spojený s událostmi v Modeínu? Chápal Tcherikover skupiny v Jeruzalémě jako skupiny tradicionalistů, helénistů a odpadlíků?

¹⁰⁰ 1 Mak 2,6: „Viděl, jak se lidé rouhají v Judsku i v Jeruzalémě...“

¹⁰¹ 1 Mak 2,21n.: „Bože chraň, abychom opustili Zákon a jeho ustanovení. Králových nařízeních neuposlechneme a od svého náboženství se neodchýlíme napravo ani nalevo!...“

¹⁰² 1 Mak 2,23–25.

Matitjášovi synové pokračovali v povstání, které začal jejich otec a později se k nim připojili i chasidim. (1 Mak 2,42)¹⁰³ V závěru událostí došlo k porážce Lýsiasova¹⁰⁴ vojska, chrám byl znovuzasvěcen Judou Makabejským, a na novém oltáři byla vykonána oběť. (1 Mak 3,1–4,59) Když se král Antiochos dozvěděl o povstání židů proti helénistickému kultu, začal svých činů litovat. Zemřel krátce po povstání.¹⁰⁵ (1 Mak 6,5–16)¹⁰⁶

Jak z knihy vyplývá, prvotní impulz k helénizaci vzešel ze strany helenizovaných židů, kteří králi předložili své návrhy a chtěli s ním spolupracovat. V knize se dočteme, že král poprvé vyplenil chrám, zřejmě z důvodu špatné finanční situace jeho říše a z důvodu vydařené výpravy do Egypta, kdy chtěl předvést svoji sílu i v další oblasti. Dva roky po těchto událostech došlo k vydání vyhlášek proti židovskému náboženství. Je možné předpokládat, že se autor knihy snažil za každou cenu hodit co největší vinu na krále.¹⁰⁷ Nicméně je pro něho zásadním problémem to, že došlo k naprostému porušení židovského zákona, když jeden ze židů obětoval podle nařízení krále. Problémem nebyly edikty jako takové, ale to, že došlo k porušení božích přikázání. Tento mladík byl Matitjášem zabit, a tím situace vyústila až k Makabejskému povstání.

2.1.2 Druhá kniha Makabejská

Otto Kaiser k Druhé knize Makabejské uvádí, že byla sepsána mezi lety 160 a 124 př. n. l. a jejím autorem je „řecky píšící Žid Jáson z Kyrény“,¹⁰⁸

¹⁰³ 1 Mak 2,42: „...skupina statečných bohatýrů v Izraeli, věrně oddaných Zákonu...“

¹⁰⁴ Správce říše ustanoven Antiochem IV., více k němu viz 1 Mak 3,32–34.

¹⁰⁵ POLYBIOS. *Dějiny*, s. 358 (pozn. 9, 4).

¹⁰⁶ 1 Mak 6,12n.: „...Teď vzpomínám na zlo, které jsem spáchal v Jeruzalémě, kde jsem pobral všechno stříbrné a zlaté nádoby a bez důvodu nařídil vyhladit obyvatele Judska. To proto na mně přišlo tohle neštěstí, a já umírám žalem v cizí zemi...“ 1 Mak interpretuje Antiocha jako zlo, nechal bezdůvodně vyhladit obyvatele Judska.

¹⁰⁷ Což považuje E. Bickermann za úděl této literatury, viz BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 12-16.

¹⁰⁸ KAISER, Otto. *Odkaz alexandrijských Židů*, s. 38, 41.

respektive je čtenáři v knize oznámeno, že se jedná o zkrácenou verzi pěti knih původního Jásonova obsáhlého díla. (2 Mak 2,23)¹⁰⁹

V úvodu kapitoly bylo již naznačeno, že události v knize jsou popsány z teologického hlediska, kdy se hlavní témata knihy týkají božího trestu, boží pomoci, milosti nebo soudu při vzkříšení z mrtvých. Druhá kniha Makabejská obsahuje vyprávění, která v První knize Makabejské nenalezneme, jmenujme např. příběh o Eleazarově mučednictví (2 Mak 6), legendu o mučednické smrti sedmi bratří (2 Mak 7), nebo dopis Antiocha IV. židům (2 Mak 9).¹¹⁰

Ve Druhé knize Makabejské jsou uvedena konkrétní jména helenizovaných židů, z jejichž strany došlo k prvotním impulzům rozšíření helénismu, jenž následně spolu s dalšími událostmi vedly k Makabejskému povstání. Situace je stejná jako v První knize Makabejské. Došlo konkrétně ke stavbě gymnasion, o které požádal sám velekněz Jáson. Helenizovaní židé, kteří měli přístup do gymnasia, byli silně kritizováni za to, že se pečlivě nevěnovali svým náboženským povinnostem a podle autora knihy se raději zabývali sportovními záležitostmi pořádanými v gymnasiu. (2 Mak 4,14n.)¹¹¹ Ačkoli oběti podle autora Druhé knihy Makabejské zanedbávali, pořád se snažili příkázání dodržovat.¹¹²

Autor Druhé knihy Makabejské viní velekněze Jásona, jenž se zmocnil vlády a zrušil občanská práva, z posílení a růstu vlivu helénismu. (2 Mak 4,13)

¹⁰⁹ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 95: „According to its own statement, it is an excerpt from the five-volume history produced by Jason of Cyrene, who is otherwise unknown to us. (II Macc. 2:23)“

¹¹⁰ „Historikové náboženství a teologové mají zvláštní zájem o 7. kapitolu, protože se tu budoucí vzkříšení z mrtvých odůvodňuje výpovědí o tom, že Bůh nestvořil nebe a zemi a všechno, co je naplňuje, z ničeho jsoucího. Jedná se tu tedy o rané svědectví představy tělesného vzkříšení zbožných stejně jako o předstupeň přiznání ke stvoření z ničeho, creatio ex nihilo...“, viz KAISER, Otto. *Odkaz alexandrijských Židů*, s. 41-43.

¹¹¹ 2 Mak 4,15: „To, čeho si vážili otcové, pokládali za nic, nade všechno jim byly helénské pocty.“ Chápal snad autor 2 Mak helénisty jako odpadlíky? Řadil je do stejné skupiny, do jaké patřil žid spojený s událostmi v Modéinu? Domnívám se, že je důležité mít na paměti Tcherikoverovo schéma skupin obyvatel v Jeruzalémě.

¹¹² 2 Mak 4,18–20: „Na závodní hry v Týru ... poslal ten zlosyn Jáson diváky z jeruzalémských Antiochejců, aby donesli tři sta drachem stříbra jako oběť Héraklovi. Avšak ti, kdo peníze přinesli, chápali, že se to nesluší, a žádali, aby nebyly užity na oběť, ale na nějaký jiný účel. Proto i když odesílatel je určil jako oběť Héraklovi, přišly tyto peníze, díky poslům, na vybavení trojveslic.“ Příkázání sice dodržovali, ale ne tak, jak by si autor 2 Mak přál. Jak je možné, že autor 2 Mak tvrdí, že byly pro helénisty důležitější helénské pocty a nevážili si zákonů vlastních otců, když poté zmiňuje událost v Týru? Zřejmě šlo o jakousi „synkrezi životního stylu“, která nebyla pro autora 2 Mak přijatelná? Nicméně, dle autora této knihy, se následující události, které způsobily pohromu, staly jejich vinou, a jejich vinou byli potrestáni Božími zákony, ke kterým nechovali úctu. (2 Mak 4,16n.)

Jak se v knize dočteme, poté se stal veleknězem Menelaos. Nicméně pro velekněžství „neměl žádné předpoklady, neboť měl smýšlení krutého tyрана a zuřivost divoké šelmy.“ (2 Mak 4,25) Ne z podnětu krále kradl v chrámu, v té době totiž král odjel pryč, uklidnit situaci do Tarsu a Malu. (2 Mak 4,30–32) Bývalý velekněz Onias se dozvěděl o krádeži, odsoudil Menelaa, a ten Oniase ze strachu ze ztráty vlivu a funkce nechal zabít, čehož král poté velmi litoval. Menelaův bratr Lýsimachos, který byl jeho zástupcem v úřadu velekněze, nadále s vědomím Menelaa kradl, což se židům nelíbilo, povstali a Lýsimacha zabili. Z Týru byli vysláni tři muži, kteří měli usvědčit Menelaa z jeho činů. Proti Menelaovi se mělo konat řízení, ale nakonec Menelaos zařídil, aby byli tito tři muži zabiti. V Druhé knize Makabejské je Menelaos chápán jako „arcizrádce vlastních spoluobčanů.“ (2 Mak 4,34–50)

V knize je zmíněna až druhá králova výprava do Egypta, během které se v Judsku rozšířila pověra, že král Antiochos IV. zemřel v Egyptě. Zvěsti o králově smrti zapříčinily, že sesazený velekněz Jáson zorganizoval povstání proti Menelaovi a jeho věrným. Autor knihy chápal Jásona jako osobu, která odpadla od zákona, nechal zabíjet i vlastní spoluobčany. Jakmile se Antiochos o událostech v zemi dozvěděl, domníval se, že se chce Judsko odtrhnout, proto dobyl Jeruzalém a společně s Menelaem vydrancoval chrám, a pomstil se obyvatelům města. (2 Mak 5,11–16) Král se poté odebral do Antiochie a zanechal úředníky Filipa v Jeruzalémě a Androníka v Gerizímu. Nadále spolupracoval i s Menelaem. Na základě sdělení Druhé knihy Makabejské se lze domnívat, že Menelaos měl odpor k židům, proto se k nim choval krutě. (2 Mak 5,23)

Dále je možné se dočíst, že král pověřil vyslance, aby nutil židy zanechat zákon. Chrám byl zasvěcen Diovi Olympskému. Došlo i k pojmenování svatyně na Gerizímu „po Diovi Pohostinném proto, že byli pohostinní obyvatelé toho místa.“ (2 Mak 6,2)¹¹³ Druhá kniha Makabejská zmiňuje jmenovitě pouze Matitjášova syna Judu. (2 Mak 5,27)¹¹⁴ Zmiňuje se o příběhu Eleazara, který raději zemřel, než aby porušil svůj zákon, a také o matce, sedmi synech a jejich

¹¹³ Více k Samaritánům viz podkapitola 2.2.

¹¹⁴ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 55.

smrti za zákon. Povstání Judy Makabejského lze považovat za odboj zformovaný kvůli porušování zákona otců, odstupování od židovské víry a následování králových nařízení. (2 Mak 8,1)¹¹⁵

Devátá kapitola knihy pojednává o polním tažení Antiocha IV. a o jeho konci v Médii. Antiochos se dozvěděl o povstání Judy Makabejského a chtěl židy potrestat, ale Bůh ho postihl dříve. Slíbil, že se stane židem, nicméně jeho útrapy se nezmírnily, a tak se rozhodl napsat dopis židům. Dopis je vyzývá k loajalitě vůči jeho synu. (2 Mak 9,1–29)¹¹⁶

Jako v První knize Makabejské, i v této knize vzešel prvotní impulz k helénizaci ze strany konkrétně jmenovaných helenizovaných židů, kteří krále zažádali o stavbu stadionu, aj. Obyvatelé horliví v dodržování zákona považovali helénisty za odpadlíky od svého zákona, kteří si raději vážili zákonů řeckých.¹¹⁷ Domnívám se, že byla situace v Jeruzalémě před nástupem Menelaa poklidná. Ačkoli se tradicionalistům nelíbilo to, že si řecké zvyky našly cestu do Jeruzaléma, nedošlo k žádnému povstání. Poté byl Menelaos jmenován veleknězem a události s Oniasem a Lýsimachem způsobily prvotní (menší) povstání. (2 Mak 4,32–50)

Následující výčet událostí v knize je takový, že se král při výpravě v Egyptě dozvěděl, že došlo k povstání v Jeruzalémě zosnované Jásonem. Domníval se, že se chce obyvatelstvo odtrhnout. Je možné předpokládat, že král v podstatě za trest dobyl Jeruzalém a společně s Menelaem pak vydrancovali chrám. Poté král vydal svoje edikty. Makabejské povstání se zformovalo z důvodu nedodržování a odstupování od židovského zákona.

¹¹⁵ 2 Mak 8,1: „*Juda Makabejský a jeho přátelé... přemlouvali soukmenovce a ty, kdo zůstali věrni židovské víře.*“

¹¹⁶ 2 Mak 9,17: „*Nadto řekl, že se stane Židem, bude putovat po obydlých místech, aby všude zvěstoval Boží moc.*“

¹¹⁷ 2 Mak 4,18–20: V knize je uvedena událost v Týru. Vyvstává mi otázka, jak je možné, že autor psal o tom, že helénistům byly nadevše řecké pocty, a to, čeho si vážili otcové, pokládali za nic, když je z této pasáže zřejmé, že Antiochejci/obyvatelé nové polis, netoužili po obětování jiným bohům (kromě Jásona)?

2.2 Josephus Flavius

O životě Josepha Flavia se dočteme v české předmluvě jeho knihy *O starobylosti Židů: Můj život*,¹¹⁸ která byla sepsána Růženou Dostálovou a Stanislavem Segertem.¹¹⁹ Josephus Flavius, vlastním jménem Jóséf ben Mattatjáh, byl židovským historikem, který se narodil v roce 37 n. l. Flaviovou zásluhou máme informace o náboženských směrech z doby antického judaismu, a také z doby První židovské války, které se osobně zúčastnil. Tato válka skončila dobytím Jeruzaléma Římany a zničením chrámu v roce 70 n. l.

Jak se v knize dočteme, zpočátku velel židovskému vojsku, které vedl do boje proti římské armádě, jejímž velitelem byl Vespasianus, jenž se stal později římským císařem. Pevnost Jótapata, kterou se snažila armáda v čele s Josefem ubránit, byla dobytá římským vojskem a zbylí židovští bojovníci se rozhodli spáchat sebevraždu tak, že se usmrtili navzájem. Poslední dvojice židovských bojovníků, jejíž součástí byl Josef, se rozhodla vzdát Římanům. Josefa zachránila od smrti předpověď, kterou Vespasianovi vyložil. Věštba pravila, že se Vespasianus stane císařem. Předpověď se splnila a Josef se stal členem císařovy družiny a přijal Vespasianovo rodové jméno Flavius.¹²⁰

Z jeho knihy vyplývá, že ačkoli zůstal ve službách Říma, a byl přítomen pádu Jeruzaléma, věnoval se ve svém životě psaní knih, ve kterých bránil svoji židovskou víru proti antijudaismu.¹²¹ Jeho díla se ovšem u krajanů, stejně tak u antických autorů,¹²² nesetkala s pozitivním hodnocením, neboť mu židé nemohli odpustit jeho kolaborantství:

„...že v těžkých dobách židovské války stál nakonec na straně nepřátel, na straně Římanů. Když Židé v Palestině i jinde trpěli následky porážky, zkárou chrámu i státu, Josephus Flavius se slunil v Římě v přízni vítězných císařů.

¹¹⁸ FLAVIUS, Josephus. *O starobylosti Židů: Můj život*. Praha: Arista, 2006.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 7-18.

¹²⁰ Tamtéž, s. 7-9.

¹²¹ Tamtéž, s. 10; „... zhodnocení biblické zvěsti v druhé knize Josefova spisu *O starobylosti Židů* bylo užitečné i pro novou náboženskou společnost, která se vyvinula z židovského základu, pro křesťanství. Z myšlenek židovské apologie proti pohanům začala vycházet i apologie křesťanská...“, více viz cit. dílo, s. 17.

¹²² FLAVIUS, Josephus. *Válka židovská I*. Praha: Academia, 2004, s. 31.

*Proto Židé projevovali nezájem o Josefovy knihy a neudržovali je pečlivým opisováním.*¹²³

Na začátku dvanácté knihy, páté kapitoly díla Židovské starožitnosti,¹²⁴ se Josephus Flavius patrně dopustil faktografických nepřesností, které jsou v menší míře charakteristické i pro jeho další díla. Josephus Flavius v této knize píše o boji, jenž probíhal mezi Jásonem a Menelaem,¹²⁵ mezi které bylo rozděleno mnoho helenizovaných židů. Jáson se dočkal větší podpory než Menelaos, kterého tato skutečnost skličovala, proto se rozhodl jednat. Informoval Antiocha, že je se svými stoupenci ochotný vzdát se zákona svých otců, budou se řídit zákony krále a zažádali o povolení ke stavbě gymnasion.¹²⁶ Helenizovaní židé, kteří navštěvovali gymnasion, se rozhodli, že zakryjí svoji obřízku, aby vypadali jako Řekové. Král jim udělil povolení, oni podle dohody zanechali veškeré zvyky, které jim původně náležely, a začali imitovat cizí praktiky. Dále se dočteme, že Antiochos podnikl první výpravu do Egypta, po které se ihned vrátil do Jeruzaléma, který bez boje obsadil. Podle Flavia obyvatelé, kteří s králem sympatizovali, mu ochotně otevřeli brány, Antiochos vyloupil město a vrátil se do Antiochie. O dva roky později se král, předstírající mír, dozvěděl o velkém bohatství v chrámu, proto ho vydrancoval. Josephus Flavius se domnívá, že Antiochos měl v povaze získávat věci, prahl po něčem novém a toužil získat peníze, kterých měl nedostatek.¹²⁷

V knize nalezneme, že židé nad vykradením chrámu naříkali, Antiochos jim zakázal obětovat, vyplenil celé město, některé lidi zotročil, jiné zabil, ženy a děti zajal. Nechal svrhnout hradby, postavit pevnost, kde přežívali ze židů ti bezbožní a hříšní, kvůli kterým obyvatelé trpěli. Antiochos na oltáři obětoval vepře, nakázal židům uctívat toho, koho on určí za boha. Nechal postavit chrámy a oltáře v každém městě. Židé nesměli obřezávat své syny pod hrozbou

¹²³ FLAVIUS, Josephus. *O starobylosti Židů: Můj život*, s. 17.

¹²⁴ FLAVIUS, Josephus. *Antiquities of the Jews*. Book XII,5,1. [online]. [Cit. 25. 6. 2017]. Dostupné z: <http://penelope.uchicago.edu/josephus/ant-12.html>;
<http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0526.tlg001.perseus-eng1:12.5.1>

¹²⁵ Srov. FLAVIUS, Josephus. *Válka židovská I.*, s. 38 (I,1,1, 31–33).

¹²⁶ „Josephus Flavius z Menelaa dělá Jásonova bratra a tím pádem nejmladšího syna Šimona II. ...“, viz SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 190, pozn. 86.

¹²⁷ Viz FLAVIUS, Josephus. *Ant.* XII,5,4: „But, led by his covetous inclination, (for he saw there was in it a great deal of gold, and many ornaments that had been dedicated to it of very great value;) and in order to plunder its wealth, ...“ [online]. [Cit. 25. 6. 2017]. Dostupné z: <http://penelope.uchicago.edu/josephus/ant-12.html>

trestu. Dále kniha uvádí, že nad dodržováním nařízení stanovil dozorce, ale spousta židů Antiochovi vyhověla dobrovolně i ze strachu z trestu. Jen ti nejlepší muži šlechtného ducha, kteří ctili zákon, si krále a jeho vyhlášek nevážili a nebrali na ně ohled, proto byli trestaní.

Josephus Flavius se v *Židovských starožitnostech* podrobně zmiňuje o skupině Samaritánů. Když Samaritáni viděli, jak židé trpí, raději tvrdili, že nejsou židovského původu, ale patří k jiným, např. k Peršanům, a že chrám na hoře Gerizím nenáleží „Všemohoucímu Bohu“. Poslali dopis Antiochovi, kterého nazvali jako boha, s tím, že židé, i přes zákazy krále ctí den, který nazývají jako šabat a obětují podle svého zákona. Darební židé si snad mysleli, že jsou Samaritáni povinni být trestáni tak, jako oni, ale Samaritáni mohou ze záznamů dokázat, že jsou Sidónského původu. Samaritáni se podle Flavia považovali za cizince. Vazby na židovský národ a jeho zvyky odmítali. Doufali, že by jejich chrám mohl být pojmenován po bohu Jupiteru, a že nebudou stíháni stejně jako židé. Král jim odpověděl, že jsou zproštěni těchto obvinění a souhlasí s jejich návrhem. Na základě této petice byl chrám pojmenován po bohu Jupiteru.¹²⁸

V šesté kapitole *Židovských starožitností* se stejně jako v První knize Makabejské objevuje postava Matitjáše a s ním spojené události, které vedly k Makabejskému povstání. Matitjáš řekl svým dětem, že bude lepší zemřít pro svůj zákon, než žít nečestně.

Je možné usuzovat, že Flavius vidí v mocenském boji mezi Oniadovci a Tobiadovci dlouhodobý problém, který měl svoji dohru právě ve výše zmíněných událostech. Tento konkrétní spor mezi Jásonem (Oniasem) a Menelaem zmiňuje pouze ve *Válce Židovské* a ve spisu *Židovské starožitnosti*. Je nutné zmínit to, že tento spor zařadil na jiné místo, než pramenná literatura, popřípadě moderní badatelé. Porovnáme-li s Druhou knihou Makabejskou, spor mezi Jásonem a Menelaem vypukl po rozšíření falešné zprávy o králově smrti, a konkrétně tato pasáž v *Židovských starožitnostech* je beze zmínky o těchto dvou mužích. Jejich spor je u Flavia zařazen jako úvodní informace dvanácté

¹²⁸ FLAVIUS, Josephus. *Ant.* XII,5,5. [online]. [Cit. 25. 6. 2017]. Dostupné z: <http://penelope.uchicago.edu/josephus/ant-12.html>; Viz taktéž 2 Mak 6,2: „...svatyni na Gerizímu pak pojmenovat po Diuvi Pohostinném proto, že byli pohostinní obyvatelé toho místa.“

knihy, páté kapitoly *Židovských starožitností*. Jáson má podle Josepha převahu z hlediska počtu stoupenců. Podařilo se mu Tobiadovce s Menelaem vyhnat, a tím pádem Menelaos požádal krále o přízeň a slíbil, že se on a jeho muži budou řídit podle jeho zákonů. Král s tím souhlasil a odebral velekněžství Jásonovi. Dá se předpokládat, že Jásonovo povstání nebylo impulzem, který by vedl ke králově pomstě v podobě vydrancování chrámu. Flavius nevedl falešnou zprávu o králově smrti, ale píše o tom, že měl král zvláštní povahu, která toužila získávat bohatství, a proto napadal okolní oblasti a drancoval chrámy.

Josephus Flavius zmiňuje události v Modeínu, které dopomohly ke zformování Makabejského povstání. Mladík v Modeínu porušil židovská přikázání, a tím vyprovokoval Matitjáše k činu.

Podle názoru Josefa Češky, obsahují díla Josepha Flavia nedostatky v popisu událostí, které se odehrávaly v době, kdy Flavius nežil, a faktografickými chybami, které byly objeveny až na základě analýz historiků a badatelů 19. století, které vedly k názorům zpochybňující Flaviova díla a jeho osobnost. Nelze mu však upřít to, že jeho zásluhou existují významné záznamy antických dějin v obou stoletích, která ohraničují náš letopočet.¹²⁹

Na závěr kapitoly bude předloženo srovnání interpretace událostí v První a Druhé knize Makabejské a v dílech Josepha Flavia. Za prvotním rozšířením helénismu stáli, podle těchto pramenů, helenizovaní židé.¹³⁰ Hlavním impulzem k povstání Matitjáše,¹³¹ resp. Makabejskému povstání, bylo odstupování židovského obyvatelstva od jejich zákona a podřizování se královým nařízením.¹³² Povstání přímo nezpůsobily edikty vydané Antiochem IV., jako to, že se někteří židé rozhodli následovat to, co v nich bylo vydáno.

Ačkoli se prameny shodují v tom, že za rozšířením helénismu stáli helenizovaní židé, autoři poukazují na to, jaký byl Antiochos IV. krutý panovník, zmiňují jeho pronásledování, chápou ho jako tyrana, a upozorňují na to, že spousta aktivit vzešla přímo z jeho strany, popř. za pomoci Menelaa. Nicméně

¹²⁹ FLAVIUS, Josephus. *Válka židovská I.*, s. 32.

¹³⁰ Skupina helénistů, kteří dodržovali zákon, ale stejně tak řecký způsob života.

¹³¹ Skupina tradicionalistů, horlivých v dodržování zákona.

¹³² Skupina odpadlíků od židovského náboženství, spojená s událostmi v Modeínu.

obyvatelům, jež byli horliví v dodržování příkázání, vadilo především to, že židé ve výsledku sami od svého zákona odstupovali.

Události týkající se Antiocha a vyplenění chrámu byly popsány různými způsoby. V případě Flavia a autorů, na které odkazuje,¹³³ byl Antiochos vykreslen jako zloděj. Josephus čerpá z Polybia, kterého v knize *O starobylosti Židů* zmiňuje, a považuje ho za důvěryhodného historika. Polybios ve svém díle *Dějiny* vysvětluje, jak vnímal Antiocha IV. Epifana. Král na něho působil jako pomatený člověk, který se navíc dopouštěl svatokrádeží v chrámech, na druhé straně ho líčí jako činorodého a podnikavého krále.¹³⁴

Flavius ve druhé knize spisu *O starobylosti Židů*¹³⁵ vede diskuzi nad názory egyptského spisovatele Apióna.¹³⁶ Na základě Flaviova mínění zaujímá Apión nepřátelský postoj vůči židům,¹³⁷ zkresluje informace o Antiochovi IV. Epifanovi a židovském chrámu.¹³⁸ Flavius uvažoval, zda stálo za námahu zabývat se Apiónovými názory. Podle Flavia je většina jeho tvrzení nevhodně a směšně sepsaná tak, že dokazují Apiónovu hloupost a nevzdělanost v otázce židovství.¹³⁹ Další řečtí autoři, s jejichž názorem se Apión ztotožňoval a převzal ho, si podle Flavia vymysleli pomluvu, která měla obhájit Antiochovu svatokrádež.¹⁴⁰ Příběh vypráví o události, kdy Antiochos IV. Epifanés našel v chrámu zajatého Řeka, kterého židé vykrmovali a později chtěli rituálně obětovat. Na základě řecké pomluvy, neměl král původně v úmyslu chrám vyplenit, ale osvobodit zajatého Řeka. Flavius řecké verzi oponuje a tvrdí, že se král dopustil bezbožného chování o své vůli a zachoval se jako neznaoboh. Vymyšlený příběh nezprošťuje Antiocha viny, jak si možná autoři řecké verze příběhu mysleli, neboť neobsahuje žádné odpovědi podložené na skutečných

¹³³ FLAVIUS, Josephus. *O starobylosti Židů: Můj život*, s. 71 (§ 83-84): „Mnozí důvěryhodní historici, např. Polybios z Megalopole, Strabón z Kappadokie, Nikolaos z Damašku, Tímagenés a kronikář Kastór a Apollodóros dosvědčují, že Antiochos vyloupil chrám neprávem, že to učinil pro nedostatek peněz, ačkoli nebyl naším nepřitelem, a že nás napadl, ačkoli jsme byli jeho spojenci a přáteli, že tam však nenašel nic, co by si zasloužilo posměch. Ti všichni píší, že Antiochos porušil smlouvy pro nedostatek peněz a že proto vyplenil židovský chrám plný zlata a stříbra.“

¹³⁴ POLYBIOS. *Dějiny*, s. 121-122 (XXVI,1a; 1,1-14), s. 150 (XXVIII,18), s. 193 (XXX,26,9).

¹³⁵ 93 – 95n.l. FLAVIUS, Josephus. *O starobylosti Židů: Můj život*, s. 10.

¹³⁶ FLAVIUS, Josephus. *O starobylosti Židů: Můj život*, s. 11.

¹³⁷ FLAVIUS, Josephus. *O starobylosti Židů: Můj život*, s. 13 a 75 (111).

¹³⁸ FLAVIUS, Josephus. *O starobylosti Židů: Můj život*, s. 72-75.

¹³⁹ Tamtéž, s. 61.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 72.

faktech, naopak ve Flaviovi vyvolal více otázek směřujících k Apiónovi. Flavius tvrdí, že není možné, aby židé Řeka rituálně zabili, pak snědli jeho vnitřnosti, protože není možné, aby vnitřnosti jedné osoby stačily pro tisíce lidí. Dále argumentuje odlišností židovského zákona od zákonů řeckých, egyptských a jiných národů. Plyne z toho zamyšlení nad otázkou, proč by se židé měli dopouštět krveprolití pouze na Řecích? ¹⁴¹ Ve Flaviovi příběh vyvolal další otázky, např. proč Apión nevedl jméno zajatého Řeka? Proč ho Antiochos neodvedl zpět do jeho vlasti, čímž by si sám pomohl k oblibě ze strany těch, kteří nenávidí židy, a zároveň by prokázal svoji náklonnost k Řekům?¹⁴²

Závěrem Flavius shrnul svoji polemiku tak, že Apión si nic k této části historie nenastudoval. Proto dle Flavia předkládal nepravdivé poznatky, vypouštěl na veřejnost smyšlené příběhy o řeckém zajatci a sluzích, kteří ho vykrmovali a vstupovali do míst chrámu, do kterých neměl vstoupit žádný žid nebo tam přinést žádnou nádobu, pokud nebyl knězem.¹⁴³

První kniha Makabejská nezmiňuje žádné povstání Jásona, ani pověru, která by byla namířena proti králi, nebo kvůli které by si král mohl myslet, že se chce Judsko odtrhnout od jeho říše. Interpretace by mohla být taková, že král chtěl všechny ovládnout, popř. zlepšit svoji finanční situaci. Druhá kniha Makabejská povstání Jásona zmiňuje. Autor naznačuje královně domněnku, že se Judsko chce odtrhnout, a tak proti obyvatelům zakročil. Flavius vyplnění chrámu interpretuje jako nutnost zlepšení stavu pokladnice, ale taktéž se nezmiňuje o povstání Jásona. Předpokládá tak, že byl Antiochos zlodějem, a poté krutým tyranem?

Domnívám se, že si možná autoři pramenné literatury přáli, aby bylo Makabejské povstání chápáno jako odpověď na královo pronásledování, ale z pasáží uvedené literatury je zřejmé, že šlo především o povstání proti židovskému odstupování od vlastního zákona. Pořadí událostí je důležité

¹⁴¹ FLAVIUS, Josephus. *O starobylosti Židů: Můj život*, s. 73.

¹⁴² Tamtéž, s. 74.

¹⁴³ Tamtéž, 74-75. Viz cit dílo, s. 79: „Apiónovi se snad zatemnil mozek, když se rozhodl hanět nás, aby vyzvedl Egyptány. Ve skutečnosti obžalovává právě je, poněvadž dodržují právě ty zvyklosti, které on haní, a obřizce dokonce naučili i jiné národy, jak napsal Hérodotos... Rozumní lidé by měli setrvávat v přesném dodržování vlastních náboženských zákonů a neurážet přitom zákony ostatních národů. Apión se svých zákonů vzdal a o našich lhal. Tak skončil Apiónův život a tím končím i svůj výklad o něm.“

především pro moderní badatele, kteří dle toho staví své teorie.¹⁴⁴ Pro uvedenou pramennou literaturu bylo prvním v pořadí Antiochovo pronásledování, povstání následovalo až poté.

V dalších částech práce budou interpretace událostí v pramenné literatuře porovnány s interpretacemi moderních badatelů.

¹⁴⁴ Více např. TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*.

3. Interpretace moderních badatelů

V uvedených pramenech a zároveň v dílech moderních badatelů, která se na tuto pramennou literaturu odkazují, se setkáváme s různými názory ohledně helénizace Judska, zrušení kultu Jahveho, zavedení kultu Dia Olympského, či ediktů Antiocha IV. Autoři se neshodují např. v otázce toho, co způsobilo počátek Makabejského povstání a v interpretaci správného pořadí událostí spadajících do doby 2. století př. n. l.

Z důvodu nejednotných interpretací dění této doby, kdy není možné zrealizovat přesný sled událostí, je do třetí kapitoly této práce uveden na první místo Peter Schäfer, který ve své knize *Dějiny Židů v antice* předkládá výklady od různých autorů, na něž se v textu odkazuje. Jmenovitě v knize předkládá teze Eliase Bickermanna, Martina Hengela, či Victora Tcherikovera, které budou v následujících podkapitolách vyloženy detailněji.¹⁴⁵ Kapitola bude rozšířena o rabínské interpretace.

3.1 Peter Schäfer

Doba 3. a 2. století př. n. l. byla v Palestině plná politických změn z hlediska přechodů na stranu dynastie Ptolemaiovců, či Seleukovců.¹⁴⁶ Dalo by se očekávat, že se sympatie k jedné či druhé straně budou dědit mezi generacemi jednotlivých rodů, ale Schäfer dokazuje, jakou roli začaly hrát peníze, odkupování si funkcí, a spíše než rodová soudržnost byla na prvním místě „vlastní bezpečnost“ a taktické zajištění si vhodné pozice v zemi.¹⁴⁷

¹⁴⁵ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 51-54.

¹⁴⁶ V této době zde dochází k internímu boji mezi Oniadovci a Tobiadovci, více tamtéž, s. 29-44.

¹⁴⁷ Ti, jež byli původně „proptolemaiovsky“ zaměřeni, dokázali včas přejít na stranu Seleukovců v době, kdy se již blížilo konečné dobytí Palestiny syrskými vojáky v r. 200 př. n. l. za krále Antiocha III. Zmatky mezi rodinnými příslušníky a jejich náklonností k té či oné dynastii byly v té době obrovské, viz SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 42-43; V některých případech není přesně jasný ani jejich rodový původ, tamtéž, s. 190, pozn. 86.

Jak Schäfer naznačuje, finanční stav říše byl ovlivněn podmínkami, které Antiochovi III. stanovil Řím. Antiochos III. musel platit vysoké reparace, kvůli kterým byl stav říše žalostný, stejně tak jako byly metody, jimiž říše získávala peníze.¹⁴⁸ Docházelo především k drancování pokladů v chrámech. V následujícím dění došlo k tzv. Héliodórově aféře,¹⁴⁹ která ovlivnila chod dalších událostí a situace v Jeruzalémě se blížila občanské válce. Nástup Antiocha IV. na trůn v r. 175 př. n. l., znamenal živnou půdu pro boje mezi Oniadovci a Tobiadovci.¹⁵⁰

Schäfer předkládá to, co bylo již zmíněno v druhé kapitole bakalářské práce, kdy se veleknězem stal Jáson, který si tento úřad odkoupil¹⁵¹ od krále Antiocha IV. Jáson a jeho stoupenci, jeruzalémští helénisté, zažádali o přestavbu Jeruzaléma na helénistickou polis, stavbu gymnasion a efébiion. Aby byli někteří zapsaní jako Antiochejští, podle Schäfera znamenalo pouze to, že byl členům gymnasia a efébia propůjčen politický status. Antiochos IV. přání Jásona naplnil. Král se mohl obávat, z důvodu syrských válek vedených za jeho předchůdců, že by integrování Judska do jeho říše mohl ohrožovat právě Egypt. V přejímání helénistického životního stylu „domorodým“ obyvatelstvem viděl nejdůležitější jednotící prvek jeho nestejnorodé říše. Podle Schäfera tak Antiochos IV. doufal, že se přijetím stejné kultury Judsko začlení do jeho říše.¹⁵²

Po Jásonovi nastoupil již známý radikální, seleukovsky orientovaný helénista Menelaos, který si taktéž od krále odkoupil úřad velekněze. Schäfer

¹⁴⁸ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 43.

¹⁴⁹ Za Seleuka IV. (187-175 př. n. l.) došlo k rozporu mezi Šimonem a veleknězem Oniasem III. Jednalo se o posílení politického vlivu laické aristokracie, tedy Šimona, který žádal o možnost dozoru nad trhem. Více viz cit. dílo, s. 44-45.

¹⁵⁰ Více tamtéž, s. 45-60.

¹⁵¹ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 45-46 – Přidělení úřadu podle toho, kolik kdo nabídl králi peněz, nebylo v té době nic neobvyklého, a tak za tím není dle Schäfera třeba hledat královy nečisté záměry. Naopak židovská laická aristokracie věděla dobře, co dosáhne dosazením člověka z vlastní strany do úřadu velekněze. Z pohledu židů dodržujících zákon, a tedy zřejmě převládající části obyvatelstva, znamenalo jmenování Jásona, ještě za života legálně stanoveného velekněze Oniasa III., násilný zásah do samosprávy židovského chrámového státu.

Úřad velekněze se do této doby získával dědičnou cestou. Ačkoli byl Jáson Oniasovým bratrem a pokrevní linie tak nebyla přerušena, Onias III. byl stále naživu, a tak byl právoplatným veleknězem, viz cit. dílo, s. 48; Podle V. Tcherikovera se Jáson stal veleknězem proto, že se Tobiadovci obávali Oniasova návratu z exilu. Jáson nebyl pro jejich pozdější politiku nevhodnější osobou už jen proto, že pocházel z rodiny Oniadovců a jeho názory byly umírněnější než jejich, nicméně byl pro danou chvíli nevhodnějším kandidátem pro velekněžství, později se ho Tobiadovské kruhy zbavily. Odtud se post velekněze stal „úředním“ postem a velekněz se stal zcela závislým na králově přízni, viz TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 160.

¹⁵² SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 46.

uvádí, že je možné se domnívat, zřejmě ze zpráv Flavia,¹⁵³ že za svržením Jásona stál rod Tobiadovců. Tobiadovcům by se v té době definitivně podařilo potřít Oniadovce.¹⁵⁴ Následný výčet událostí se liší jak v pramenech, tak i v dílech moderních badatelů.¹⁵⁵

Přejde-li se k samotným událostem, které vedly k pronásledování za Antiocha IV., Schäfer taktéž¹⁵⁶ zmiňuje zprávu o Antiochově smrti v Egyptě. Tato zpráva vyvolala povstání Jásona v Jeruzalémě, který s více než tisíci muži vyhnal přívržence Seleukovců z města. Schäfer se v souvislosti s povstáním odkazuje na Josepha Flavia: „Podle Josepha Flavia bylo toto povstání v první řadě mocenským bojem mezi Oniadovci, mezitím již opět otevřeně proptolemaiovskými, a Seleukovcům věrnými Tobiadovci.“¹⁵⁷ Schäfer předpokládá, že se Jáson s přívrženci navrátil ke „konzervativnějším“ kruhům Jeruzaléma, přičemž ho v jeho počínání pravděpodobně podporovali obyvatelé věrní zákonu.¹⁵⁸ Domnívá se, že do té doby nebylo nijak potlačeno ba dokonce

¹⁵³ Které možná pocházejí ze seleukovských pramenů, SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 48.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 47-48. Jáson tedy musel opustit Jeruzalém, zřejmě k Hyrkánovi do Zajordánie, a tím pádem přešel, dle Schäfera, na stranu Ptolemaiovců: „*Politická dělící linie mezi stoupenci Seleukovců a Ptolemaiovců tak poprvé vedla napříč řadami jeruzalémských helénistů a patrně jejich hnutí značně oslabilo.*“, tamtéž, s. 48.

¹⁵⁵ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 190, pozn. 94, autor odkazuje na: 1 Mak 1,20nn.; 2 Mak 5,1nn.; Bell. I,1,1 § 31nn.; Ant. XII,5,1 239nn.; Da 11,28–31. „*Badatelé v podstatě zastávají dvě základní stanoviska: vycházejí buď ze dvou králových návštěv v Jeruzalémě (koncem roku 169 př. Kr. a v létě 168, tedy při návratu z prvního i druhého tažení do Egypta), nebo jen z návštěvy jedné. Přikláním se k druhé variantě a představuji sled událostí v tomto smyslu.*“

¹⁵⁶ Viz 2 Mak 5,5.

¹⁵⁷ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 49; Srov. FLAVIUS, Josephus. *Válka židovská I*, s. 38 (1,1 § 31n.): „... Oniás, jeden z velekněží, nabyt převahy a vypudil z Města syny Tóbiovy. Ti pak se utekli k Antiochovi a snažně jej požádali, aby vpadl do Judeje a použil jich jako vojevůdců...“ a FLAVIUS, Josephus. *Antiquities of the Jews*. XII,5,1 § 237: „*Now as the former High Priest, Jesus, raised a sedition against Menelaus, who was ordained after him, the multitude were divided between them both. And the sons of Tobias took the part of Menelaus: but the greater part of the people assisted Jason; and by that means Menelaus, and the sons of Tobias were distressed, and retired to Antiochus, and informed him, that they were desirous to leave the laws...*“ [online]. [Cit. 25. 6. 2017]. Dostupné z:

<http://penelope.uchicago.edu/josephus/ant-12.html>; Ačkoli Schäfer odkazuje po zmínce povstání Jásona během Antiochovy výpravy v Egyptě na Josepha Flavia s tím, že v Jásonově povstání Josephus viděl mocenský boj mezi Tobiadovci a Oniadovci, v uvedených dílech Josepha se jména účastníků neshodují. Josephus se v dalších částech Ant. XII,5,2; 5,3 nezmiňuje o povstání Jásona během Antiochovy výpravy v Egyptě. První píše o tomto mocenském boji, poté zmiňuje Antiochovu výpravu, ale tu nespojuje s tímto mocenským bojem, jak Schäfer předpokládá. O této falešné zprávě zmiňuje i 2 Mak 5,5-11.

¹⁵⁸ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 49. Jak Peter Schäfer přišel na to, že by se Jáson navrátil ke „konzervativnějším“ kruhům, vyhnal Seleukovce z města a v tom jej pravděpodobně podporovala většina obyvatel věrných zákonu? Taktéž zmiňuje, že musel Jáson opustit město, ale nezmiňuje důvod. Srovnám-li 2 Mak 5,6-10, nemám pocit, že by z tohoto pramene bylo jasné, že by byl Jáson přijat do „konzervativních“ kruhů a podporován většinou obyvatelstva, která byla věrná zákonu.

zrušeno židovské náboženství,¹⁵⁹ nicméně právě Jásonovo povstání vyvolalo královu reakci. Antiochos dobyl roku 169 př. n. l. Jeruzalém a spolu s Menelaem, se kterým měl společné finanční zájmy, vyplenili chrám.¹⁶⁰ Schäfer soudí, že následující události v Jeruzalémě, včetně vydání náboženských ediktů, souvisí s neúspěchem v Egyptě.¹⁶¹ Dodává, že poslední fází bylo ono královo vydání ediktů, které měly potlačit židovské náboženství „a zasvěcení jeruzalémského chrámu Diovi Olympskému (= *Ba'al-Šamém*, „Pán nebes“) 6. prosince 167 př. Kr.“¹⁶² Podle Schäfera je autorem ediktů král Antiochos IV., nicméně se dále zmiňuje, že jeho edikty zasáhly – „ať už úmyslně či nechtěně – životně důležité místo židovství.“¹⁶³

Peter Schäfer předkládá tvrzení antických a moderních autorů,¹⁶⁴ která představují různá hodnocení povahy Antiocha IV., pořadí a příčin událostí, které vedly až k znesvěcení chrámu v podobě zřízení pohanského oltáře r. 167 př. n. l. Schäfer, jenž sám patří do skupiny moderních badatelů, čerpá z literatury autorů, jejichž tvrzení zmiňuje a porovnává ve své knize. Moderní badatelé se pokouší zjistit, zdali edikty vydal král úmyslně, nebo neměl tušení, jaká byla vlastně vnitrožidovská situace v Jeruzalémě, a byl pouhou loutkou.

Schäfer se domnívá, že se „*laická aristocracie, reprezentovaná rodem Tobiadovců, chopila moci v Jeruzalémě*“.¹⁶⁵ Tak jako v pramenné literatuře je i u Schäfera zřejmé, že prvotní impulz k helénizaci vzešel ze strany samotných

¹⁵⁹ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 47 - Schäfer tvrdí, že nemělo dojít ke zrušení židovského náboženství. Dokonce tvrdí, že za doby přeměnění Jeruzaléma v polis zůstal „nábožensko-kultický“ význam Tóry prozatím nezměněn.

¹⁶⁰ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 49.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 49-50. Autor odkazuje na knihu Daniel, Da 11,29n.

¹⁶² SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 51.

¹⁶³ Tamtéž, s. 54. Schäferovo dílo na mne působí, jako kdyby si sám své stanovisko ke králi neuměl vybrat, a proto neopomíná předložit další možné interpretace událostí, aby si mohl čtenář načíst díla uvedených autorů a dojít k vlastnímu závěru. Pokud by zásah proti Tóře a židovskému kultu měl být nechtěný, jaký pak mělo smysl vydat edikty? Naznačuje tím Schäfer, že to král nezamýšlel a edikty mu pomohl vymyslet někdo jiný? Pokud to bylo nechtěné, znamenalo to, že král netušil, co edikty způsobí? Pokud král nechtěl zasáhnout proti Tóře a židovskému kultu, proč edikty vydal?

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 51-54, jmenovitě porovnává teze Eliase Bickermanna, Victora Tcherikovera, Martina Hengela a G. Bunge. Jelikož považuje Bickermannovu a Hengelovu tezi za převažující mezi badateli, Tcherikoveru jako k nim protikladnou a Bungeho myšlenky za sporné a hypotetické, budou v práci předloženy teze pouze prvních třech autorů. Ačkoli Schäfer uvádí Tcherikoverovu interpretaci jako protikladnou k Bickermannově, Tcherikover se také zabývá vnitrožidovskými rozpory, resp. skladbou obyvatelstva v Jeruzalémě, a tak se, dle mého názoru, nedá tak úplně jasně hovořit o „*protikladné tezi skutečně postavené jako odmítavá reakce na tezi předchozí*“. Závěr Tcherikovera je jiný, než ten Bickermannův, nicméně pokud by Tcherikover nepovažoval jako důležité to, čím se Bickermann zabýval, jistě by tomu ve své knize nevěnoval zmínku. (viz. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 120-160)

¹⁶⁵ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 45.

(helenizovaných) židů. Dodává, že přeměna Jeruzaléma v polis neměla nic společného s násilným potlačením židovského náboženství. Schäfer zřejmě předpokládal, že řecká polis nemohla mít židovskou ústavu, která byla stanovena za Antiocha III., proto se v rámci polis jednalo pouze o politický krok. Upozorňuje na to, že došlo k rozštěpení Tóry na stránku politickou a náboženskou, nicméně její „nábožensko-kultická“ hodnota zůstala v té chvíli nezměněna.¹⁶⁶ Schäfer naznačuje, že povstání Jásona způsobilo královi pomstu v podobě vyplenění chrámu. Je možné se domnívat, že by Schäferova teze byla taková, že autorem ediktů byl sice král, nicméně je vydal z důvodu neposlušnosti svých poddaných?¹⁶⁷ Ačkoli jde podle Schäfera o legendární příběhy o Eleazarovi a matce se sedmi syny v Druhé knize Makabejské, vidí v nich pasivní odpor. Ten přešel v aktivní, v podobě Makabejského povstání, díky událostem v Módeínu, resp. nedodržování a odstupování od zákona otců. Domnívá se, že proti sobě stáli obyvatelé věrní Tóře, proti skupině helénistů.¹⁶⁸

3.2 Elias Bickermann

Podle Eliase Bickermanna je velmi rozšířený názor, že politika Antiocha IV. v Jeruzalémě měla jediný cíl: potlačit náboženství Izraele. Antiochovo jméno bude nenávratně spojeno s tímto pronásledováním.¹⁶⁹ Bickermann se pokusil přijít s novými názory, které by přispěly do diskuze moderních badatelů. V knize *The God of the Maccabees* jsou uvedena vysvětlení, která se staví k událostem této doby rozdílně. Bickermann nejprve píše o „seleukovské interpretaci“ dějin, kdy poukazuje na to, že souhrnné zpracování historie Makabejců je k dispozici

¹⁶⁶ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 45-47.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 49.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 54; Rozdělení skupin obyvatel Jeruzaléma mi u Schäfera přijde nejasné. Na s. 46 uvádí, že se skupina jeruzalémských helénistů skládala „ze světské a pravděpodobně také části kněžské aristokracie“. Také uvádí „konzervativní“ židy věrné Tóře. Poté na s. 54-55 odkazuje na 1 Mak 2,9-28, kde je napsáno: „...předstoupil jeden Žid, aby před očima všech obětoval na oltáři...“ není jasné, zdali tento žid patřil k jedné, či druhé skupině, ale dalo by se předpokládat, že nebyl ani horlivým židem dodržujícím zákon, když obětoval podle králova nařízení, a zřejmě ani nebyl helénistou. Helénisté sice nebyli tak horliví v dodržování, nicméně se stále cítili být židy a neřídili se královými zákony, pokud měli pocit, že tak činí proti svým zákonům, viz hry v Týru. Kam tedy tento žid patřil? Kam ho řadil Schäfer? Patřil do skupiny odpadlíků od zákona? Zřejmě je třeba mít na paměti Tcherikoverův nástin skupin obyvatelstva v Jeruzalémě.

¹⁶⁹ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 3.

pouze ze židovské strany. Řecká díla zabývající se tímto obdobím, jako např. knihy Polybia, jsou z větší části ztracena. Bickermann se z důvodu zaujetí nestranné pozice věnoval i vysvětlením v rámci seleukovské verze.¹⁷⁰

V první řadě uvádí díla těch autorů, kteří nebyli židé,¹⁷¹ poté poukazuje na to, že i vyprávění ve Druhé knize Makabejské a dílech Josepha Flavia, jsou založena na seleukovské interpretaci. Seleukovská interpretace se liší od té židovské např. v chronologii dění v letech 169–167 př. n. l. a v následném výkladu - Bickermann se zabývá především vypleněním chrámu.¹⁷² To podle něho bylo často užívaným způsobem propagace vlastních politických názorů.¹⁷³ Antiochovo jednání proti Jeruzalému bylo z hlediska řeckého výkladu propojeno s jeho krádežemi a souzeno tak na základě nich. Obránci Epifana měli podle Bickermanna jasně definovaný úkol: museli prokázat, že samotní židé a jejich chrám byli skutečnými viníky.¹⁷⁴ Epifanovy kroky byly interpretovány také odlišně, jako vědomý pokus zničit židovské náboženství.¹⁷⁵

Autor se dále vyjadřuje k vysvětlením v První knize Makabejské. Záměrem díla bylo podle Bickermanna poukázat na to, že narušiteli míru nebyli Makabejci, ale vždy ti ostatní. Nejen pohané, ale také odpadlíci od židovského zákona – oponenti Makabejců – kteří nemají v knize jiná pojmenování než „odpadlíci“ a „bezbožníci“. Bickermann usuzuje, že autor této knihy chtěl

¹⁷⁰ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 9.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 10.

¹⁷² Tamtéž, s. 10; Chronologie událostí viz cit. dílo, s. 6 a 97. Více k tématu cit. dílo, s. 9-12.

¹⁷³ Tamtéž, s. 11 - Bickermann uvádí příklad Filipa Makedonského (222–179), který obviňoval své nepřátele z těchto činností, nicméně sám chrámy vykrádal. Takové metody byly tedy součástí politické propagandy. I Epifanés byl známý svým vykrádáním chrámových pokladů, na což Bickermann odkazuje např. v díle Polybia (30, 26, 3 = 31, 4, 9).

¹⁷⁴ Více viz BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 11-12. Autor doplňuje svá tvrzení o odkaz na 1 Mak 3,30. Podobné názory o krádežích byly rozšířeny i o Antiochovi III.; Bickermann odkazuje dále na: Josephus, c. Ap. 2:83.

¹⁷⁵ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 13. Epifanés se měl snažit přinutit židy, aby se vzdali svých zákonů a přijali jiný způsob života. Bojoval proti barbarství židů, jejich zvykům, partikularismu judaismu, nutil je jíst vepřové maso. Podle Bickermanna je pro tuto verzi politický motiv boje v Jeruzalémě zcela irelevantní. Bickermann se odkazuje na: Josephus, c. Ap. 2:95; Více ke vztahu „anti-židovské verze“ a „seleukovské politické interpretace“ viz BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 12-14. Autor dále přidává židovský výklad událostí v knize Daniel, viz cit. dílo, s. 14-17 - Kniha Daniel dle Bickermanna nepodává konkrétní vysvětlení událostí, a z toho důvodu není možné hledat v ní porozumění pronásledování.

zdůraznit nebezpečnou roli bezbožných lidí v Izraeli a považoval helenizované židy za rovnocenné s pohanskými nepřáteli lidu.¹⁷⁶

Bickermann se domnívá, že autor Druhé knihy Makabejské sledoval historii této doby z jiného pohledu, z pohledu svatosti chrámu v Jeruzalémě a středem knihy se tak stalo jeho znovuzasvěcení Judou Makabejským a vznik svátku Chanuka.¹⁷⁷ Dodává, že pragmatické vysvětlení průběhu událostí v Jeruzalémě, není možné nalézt v židovských zdrojích, až na vyprávění ve Druhé knize Makabejské a díle Josepha Flavia.¹⁷⁸ Zde došlo k propojení s řeckou „politickou“ verzí interpretace událostí; tito židovští autoři následovali seleukovský výklad. Podle Bickermanna se snažili ve svých knihách vysvětlit, proč Epifanés napadal oblasti (s takovým rozpoložením, chováním). Bickermann odkazuje na 2 Mak 5,11.¹⁷⁹ Pokud chtěl žid porozumět pronásledování za Epifana, měl se podle Bickermanna obrátit na nežidovské zdroje, tj. seleukovskou interpretaci.¹⁸⁰

Bickermann předkládá teorii, ve které král zpočátku nezamýšlel sjednocení náboženství, ani nezakázal tradiční zvyky, v době, kdy byl Jeruzalém skutečně helenizován.¹⁸¹ Až samotné pronásledování Bickermann chápal jako zákaz a nařízení zároveň. Zákaz předchozího židovského zákona a nařízení nového způsobu života.¹⁸² Královská vyhláška r. 167 př. n. l. požadovala na židech opuštění jejich zákona. (2 Mak 6,1) Pronásledování bylo ukončeno jinou královskou vyhláškou, která byla adresována židovskému národu a „staršovstvu“, tj. radě starších, senátu. (2 Mak 11,27; 31) Z toho Bickermann usuzuje, že opatření směřující k takové přeměně, byla omezena na

¹⁷⁶ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 18. Více viz cit. dílo, s. 17-21, 94-95. Z pohledu Tcherikoverových třech skupin, spojoval autor 1 Mak skupinu helénistů a odpadlíků do jedné? V knize nicméně lze odlišit helénisty a odpadlíky.

¹⁷⁷ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 21.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 23 – Jak Bickermann dodává, Flavius psal pro Řeky a sotva jim mohl přednést pronásledování jako výsledek nežidovské hříšnosti. Sice zná a následuje 1 Mak, nicméně užívá i nežidovské zdroje, neboť v židovských spisech nemohl najít žádné rozumné vysvětlení pro Epifanovy činy.

¹⁷⁹ 2 Mak 5,11: „... došel k závěru, že Judsko se chce odtrhnout. Rozzuřen divokým vztekem vytáhl z Egypta a ztečí dobyl město.“

¹⁸⁰ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 22-23; Bickermann se k těmto výkladům vyjadřuje podrobněji v cit. díle, str. 9-23 a 93-100. Svě vlastní interpretace předkládá v cit. díle, str. 76-92.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 76; Jak bylo zmíněno v 1. kapitole bakalářské práce, podle Bickermanna znamenalo založení gymnasion pouze to, že Jáson přiměl židy, aby se přizpůsobili řeckému stylu života; v textu cit. díla, s. 76 se odkazuje na s. 61 – více k helénizaci.

¹⁸² Tamtéž, s. 77.

oblast, která spadala pod jurisdikci senátu v Jeruzalémě, tj. pronásledování se odehrávalo v oblasti Judeji a Jeruzaléma. (1 Mak 1,44; 2,6)¹⁸³ Bickermann předkládá citaci (2 Mak 6,8), na které se snaží poukázat, že pronásledování židovského náboženství vzešlo z místní iniciativy¹⁸⁴ a nejednalo se o základní obecné pravidlo pro celé království.¹⁸⁵

Existují obecné názory, že to byl Antiochos, kdo se snažil násilně zrušit židovské náboženství.¹⁸⁶ Bickermann se pokusil vysvětlit, proč vlastně takové názory vznikly, a jak přišel na svoji tezi o iniciativě ze strany místních židovských helénistů. Jedním z důvodů, který předkládají obránci Epifana, mohl být ten, že Mojžíš uložil židům dodržovat zákon, „zavedl životní styl nepřátelský lidem a cizincům.“¹⁸⁷ a král tímto nepřátelským jednáním vůči člověku pohrdal. Snažil se tento zákon, bez ohledu na to, kde ho našel, zrušit.¹⁸⁸ Bickermann dodává, že dokument vztahující se k Samaritánům¹⁸⁹ dokazuje nesprávnost tohoto tvrzení.¹⁹⁰ Dokument ukazuje, že se Antiochos nesnažil zrušit Mojžíšovo náboženství jako takové a kdekoli, kde jej našel. Nesnažil se nutit řecký nebo jiný kult svým obětem. Došlo k tomu pouze v oblasti Judeji a Jeruzaléma. Zákon Mojžíše, který měl být nepřátelský vůči člověku, odděloval věřící od

¹⁸³ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 79. Knihy Makabejské předkládají i jiné boje mezi židy a jejich sousedy, viz cit. dílo, s. 79, což však nemělo nic společného s pronásledováním za Antiocha, nýbrž šlo o obvyklé boje mezi sousedy; 1 Mak 1,44: „Král poslal do Jeruzaléma a do judských měst posly s vyhláškami...“; 1 Mak 2,6: „...jak se lidé rouhají v Judsku i v Jeruzalémě...“

¹⁸⁴ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 83 – Bickermann odkazuje na autory, u kterých nalezneme zmínku o Menelaovi a jeho následovnících, kteří byli zodpovědní za náboženský útlak.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 79; Více viz cit. dílo, s. 79-83; Cit. dílo, s. 80 – Bickermann dodává, že Epifanova opatření v Judsku představovala z právního hlediska změnu v ediktech, které pro Jeruzalém vydal Antiochos III. To znamená, že židovské komunity Babylonie nebo Persie, taktéž oblasti Antiochovy vlády, nebyly (nutně) ovlivněny výnosy vydanými v Jeruzalémě. Platnost Mojžíšova zákona v Jeruzalémě byla zaručena ediktem Antiocha III., ani Menelaus, ani jiní „odpadlíci“ nemohli z vlastního podnětu zavést žádné změny v tomto uspořádání. Pouze sám král mohl platnost ediktu zrušit a zavést jinou ústavu. Toto mělo spojitost s přeměnou města na řeckou polis, o kterou požádali právě místní helénisté, viz SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 47.

¹⁸⁶ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 82; Cit. dílo, s. 84 – Bickermann uvádí např. 1 Mak 1,41n. + další místa, kdy autoři zmiňují, že Epifanés nařídil zřízení jednotného kultu v celé jeho říši a usiloval o zrušení konkrétních obřadů. K této tezi se Bickermann staví odmítavě.

¹⁸⁷ SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků*, s. 129; 1 Mak 1,11 – předpoklad odstranění partikularismu židovského náboženství; Odpadlíci od židovských zákonů se chtěli vrátit do doby, kdy žádný partikularismus nebyl znám, a představit tak řecké zvyky. Pro Řeky byl partikularismus výrazem barbarství. Více viz BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 83-88.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 82.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 80-81 – datováno do doby 166 př. n. l. Z tohoto dokumentu je zřejmá skutečnost, že to, za co byl obviněn Jeruzalém, nebylo dodržování šabatu a obřizky chlapců, ale problém byl v dodržování po zákazu. Na základě těchto dokumentů se pak pronásledování projevuje jako trest lidu, který odolává královským nařízením a rozkazům. Podle toho pak „bezbožníci“ byli oddáni (1Mak 3,14) a Makabejci ti, co ignorovali nařízení krále.

¹⁹⁰ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 82.

pohanského světa, a byl tak závazný pro Samaritány jako pro židy. Oběti v Gerizímu byly obětovány stejnému bohu jako na Chrámové hoře. Zde však byly jeho oběti zakázány a věřící pronásledováni. Šabat byl znamením smlouvy pro zbytek Izraele stejně jako v Judsku a Jeruzalémě, jenom zde se jeho dodržování stalo hlavním zločinem, zatímco v Samaří Epifanés uznal svěcení sedmého dne.¹⁹¹

Dalo by se očekávat, že se Epifanés snažil židům představit řecké zvyky, Bickermann dodává, že vše nasvědčuje tomu, že nový kult na Chrámové hoře nebyl vůbec řeckého typu, naopak byl pro krále cizí. Jak se Epifanés dostal k tomu, že zavedl božstvo, které bylo cizí jeho předkům (Da 11,38), a jak mohl vnutit židům náboženství, které bylo cizí jak jim, tak jemu samotnému?¹⁹² Knihy Makabejské poukazují na to, že docházelo k nucení vepřového masa židům (1 Mak 1,47; 2 Mak 6,21; 7,1), nicméně, jak uvádí Bickermann, pro Řeky bylo vepřové maso užitečné pouze pro oběti a bylo nečisté stejně pro židy, pro Syřany, Féničany, Araby, aj. Navíc, nový bůh Jeruzaléma byl „Zeus Olympský“ a jeho obětním zvířetem byl býk. Řekové se nikdy nesnažili změnit postoj těchto národů. Žádný Syřan nebyl za Epifana nucen jíst vepřové, toto bylo nuceno pouze na židech v Jeruzalémě. Bickermann situaci vysvětluje tak, že odmítání nečistého vepřového masa bylo charakteristickým rysem pro Izrael. Bylo vybráno takové zvíře, které bylo Syřany odmítáno a pro Řeky nebylo obětním zvířetem boha Dia. Nežidovský král Antiochos, který chtěl (v souladu s „anti-židovskou verzí“) helenizovat židy, neměl podle Bickermanna žádný důvod prosadit takový zákon. Dodává, že naopak židovští reformátoři se snažili zrušit vše, co bylo charakteristické pro židy, a tak nařídili obětovat vepřové maso (1 Mak 1,47), a také spálení svitků Tóry. Moc dobře tušili, kam zasáhnout obyvatelstvo horlivé v dodržování, když byli sami židé. Sotva by Epifanovi

¹⁹¹ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 82-83 – Bickermann dodává, že král byl spokojen s tím, že nejvyšším bohem Gerizímu byl Zeus, nicméně nejvyšším bohem Chrámové hory/Sijónu byl také Zeus. Současně byla jeho svatyně znečištěna, obřady a zákony pozastaveny a věřící pronásledováni. Proč byl jeden standard aplikován na Gerizím a na Chrámové hoře tomu bylo jinak? Proč Epifanés toleroval Tóru v Samaří a Síchemu, ale vyslal rozkazy do Jeruzaléma, nutící židy, aby opustili zákon svých otců, a žili podle zákonů krále? Těmito tvrzeními Bickermann potvrzuje svoji tezi o „lokální iniciativě“ ze strany helénistů. Tamtéž, s. 62-65 - V rámci helénizace podle Bickermanna nedošlo k představení nového božstva, ale pouze k pojmenování původního bezejmenného boha Chrámové hory. V tom zřejmě tkvěla celá synkreze božstev, v uctívání židovského boha s řeckým jménem.

¹⁹² Více viz cit. dílo, s. 75-78.

záleželo na tom, jestli se lidé Jeruzaléma zdrželi vepřového masa, nebo ho upřednostňovali (dle rozkazů reformátorů). Bickermann je tak přesvědčen, že to byli helenizovaní židovští reformátoři, kteří uspořádali krvavé pronásledování proti židům horlivým v dodržování, za účelem očistit judaismus od jeho partikularismu.¹⁹³ Bickermannova teorie by se dala shrnout těmito jeho slovy:

„Jako nezkažení přirození lidé řecké teorie uctívali „synové Akry“, Menelaos a jeho stoupenci, nebeského Boha svých předků bez chrámových sloupů a soch, pod širým nebem a na oltáři, postaveném na Sijónu, svobodni od jha Zákona, v oboustranné toleranci a jednotě s pohany. Co může být lidštějšího a přirozenějšího, než chtít tuto toleranci vnutit těm souvěrcům, kteří jsou stále ještě zaslepení? To bylo Epifanovo pronásledování.“¹⁹⁴

Bickermann uzavírá svůj výklad zmínkou o tom, že mnoho lidí se připojilo k reformní straně helénistů, ať už z přesvědčení, nebo ze strachu. Makabejci bojovali především proti těmto odpadlíkům. Hnutí podle něho započalo, když Matitjáš zabil žida, který jako první v Modéinu nabízel „modloslužebnou činnost“.¹⁹⁵ Makabejské povstání popsal jako občanskou válku, náboženský boj mezi reformátory a horlivými.¹⁹⁶

Bickermann dodává, že Makabejci bojovali proti seleukovskému vojsku, nikoli proti seleukovské vládě. Vzali zbraně, ne kvůli odvrácení vlivu nové kultury, ale pro jejich životy a nařízení.¹⁹⁷ Nebyl to národní boj, ale boj uvnitř národa. Šlo o náboženskou válku mezi dvěma skupinami židů – mezi polyteisty,¹⁹⁸ kteří obětovali pro boha, aby zachránili své lidi skrze asimilaci, aby židé pronikli do okolního světa – a monoteisty, kteří byli připraveni se vzdát

¹⁹³ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, více viz s. 88-90.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 88. Nicméně uvádím překlad z: SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 52, neboť se domnívám, že lépe zformuloval Bickermannův závěr, než by byl můj vlastní překlad.

¹⁹⁵ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 90: „...to offer an idolatrous sacrifice...“

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 90: „But posterity has remembered it as a war against the Seleucids, ... as a fight for „independence“ from the overlord.“; Více viz cit. dílo, s. 90-92. Bickermann předkládá, že Makabejští bojovali především proti odpadlíkům, kteří se přidali ke straně „reformátorů“, zřejmě myslí ke straně helénistů, poté dodává, že bylo Makabejské povstání bojem mezi reformátory a pravověrnými, resp. helénisty a tradicionalisty. „Wide circles from among the people joined the reform party ... The Maccabaeans fought primarily against these renegades. The movement started when Mattathias killed a Jew who was the first person at Modin to offer an idolatrous sacrifice ... The Maccabean movement was ... a religious struggle between reformers and orthodox.“

¹⁹⁷ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 91: Odkazuje se na 1 Mak 2,27, 40, 42, 50, 64; 3,34, aj.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 91 - Vystává otázka, jak Bickermann myslel „polyteisty“, pokud sám hovořil o tom, že helénisté uctívali stejného židovského boha nově pojmenovaného řeckým jménem? Je „polyteisté“ jen běžným označením pro Řeky?

svých životů, aby zachovali vlastní zákon. Dodává, že první strana spoléhala na světskou moc Seleukovců, na straně Makabejců bojoval Bůh.¹⁹⁹

Bickermann podotýká, že skutky Makabejců stojí za to zmínit jen z toho důvodu, že vedly k zachování monoteismu. Ti, co obětovali svoje životy během pronásledování za Epifana z důvodu toho, aby byli věrni Bohu, zůstanou navždy pro všechny národy příkladem opravdového hrdinství.²⁰⁰

3.3 Martin Hengel

Martin Hengel ve své knize *Judaism and Hellenism* naznačuje, že předběžné kroky k povstání Makabejců a příčiny tohoto povstání, byly podrobně popsány v monografii E. Bickermanna a v díle V. Tcherikovera.²⁰¹ Hengel v mnoha směrech následuje tezi Bickermanna.²⁰² Stejně jako Bickermann předpokládal různé pohledy na setkání judaismu a raného helénismu.²⁰³ Z řeckého pohledu interpretace událostí,²⁰⁴ hlavní téma programu židovských helénistů, kteří se domnívali, že vedou židovský lid z „nízké úrovně“ a špatných životních podmínek k lepšímu způsobu života, koresponduje podle Hengela s programem, který je naznačen v 1 Mak 1,11. Helénisté se domnívali, že jen blízká ekonomika, politický a kulturní kontakt s nežidovským helénistickým prostředím, může zlepšit situaci židů v Palestině.²⁰⁵

¹⁹⁹ BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 91.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 92: „*May men learn from them to die for the truth,*“ says Augustine (P.L. 38, 1379).“

²⁰¹ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 277: „*The preliminaries to the Maccabean revolt and its deeper causes were described exhaustively in E. Bickermann's masterly monograph and the work of V. Tcherikover; in what follows, therefore, we are not so much concerned to give a comprehensive account as to attempt to concentrate on points where scholars still come to conflicting results.*“ Jedná se o díla BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*. TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*.

²⁰² Jak se domnívá i Peter Schäfer, viz SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 53.

²⁰³ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 255: „*There are many aspects to the question of the „encounter between Judaism and early Hellenism“.* In the last chapter we considered it in the theological perspective of Jewish wisdom and early apocalyptic; now, in conclusion, we are to consider it from the standpoint of the Greeks...“ Srov. BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 9-24.

²⁰⁴ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 255: název kapitoly je „*The „Interpretatio Graeca“ of Judaism and the Hellenistic Reform Attempt in Jerusalem.*“

²⁰⁵ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 269-270. Kromě zlepšení životní situace, se Hengel také zmiňuje o dlouhodobém boji o moc mezi Oniadovci a Tobiadovci, který přispěl k pozdějšímu hlavnímu konfliktu za Antiocha IV. Pokus helenizovat Jeruzalém byl tedy doprovázen dlouhodobými spory

Hengel uvádí, že měli helénisté v Jeruzalémě tři cíle:²⁰⁶ 1. Otevření cesty k rozšíření helénistické civilizace a zvyků, které bylo omezováno náboženskými předsudky konzervativních, tradicionalistických, skupin. Zrušit omezení, která tato země uvalila na ekonomické a kulturní výměny s nežidovským prostředím. (1 Mak 1,11) 2. Za tímto účelem museli být tradicionalisté zbaveni své moci, aby již nemohli omezovat to, co se snažili helénisté zavést. 3. Předpokladem pro výše uvedené body bylo zrušení ediktu, který byl vydán Antiochem III. Z ediktu vycházel právní základ pro obránce tradiční teokracie a zavazoval židy, že mohou žít na základě práv svých otců. Těchto cílů šlo nejnadhěji dosáhnout přeměnou Jeruzaléma na řeckou polis.²⁰⁷ Podle Hengela je třeba zmínit, že obřady a zvyky pokračovaly obvyklým způsobem a Mojžíšův zákon, ačkoli byly jeho legitimní základy odstraněny, nebyl v žádném případě oficiálně zrušen a byl dále dodržován obyvateli horlivými pro zákon.²⁰⁸

Nyní lze přejít k samotnému boji mezi Tobiadovci a Oniadovci. Martin Hengel se zmiňuje o tom, jakým způsobem se Jáson dostal k moci. Antiochos potřeboval na začátku vlády spolehlivé přívržence a peníze; neměl své postavení ještě zcela upevněné, a tak přijal Jásonem nabízenou sumu. Přistoupil²⁰⁹ na žádost jeruzalémských helénistů, a na založení nové polis Antiochie (v Jeruzalémě).²¹⁰ Hengel se domnívá, že nelze mluvit o úmyslné helénizaci ze strany Antiocha IV., nicméně se králi hodilo to, že někteří sami následovali řecké zvyky a stali se helénisty. Iniciativa přeměny města na polis

mezi těmito rodinami. Viz HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 304: Boj Oniadovců a Tobiadovců tvoří historické pozadí pokusu o reformu v Jeruzalémě, v době Epifanova nástupu na trůn; Více viz cit. dílo, s. 269-277.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 277-278; Bickermannův pohled, že helénisté věřili v dřívější časy bez židovského partikularismu a snažili se lidem tyto myšlenky vysvětlit, patří podle Hengela mezi ty objasňující. Teorie dokonalé doby a jejího pozdějšího úpadku byla prý rozšířena (BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, více viz s. 88-90.), nicméně Hengel cíle helénistů ještě více prohlubuje. Více také viz BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees*, s. 300-301.

²⁰⁷ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 278 – Hengel dodává, že udělování občanství „Antiochejců“, přijetí do gymnasion a efébon, bylo pod vedením Jásona a jeho následovníků. Ti, kteří byli věrní zákonům se spoléhali, že najdou podporu u chudších tříd ve městě a obyvatel vesnic.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 278. Směr politiky už nebyl stanoven Tórou a kněžskými interpretacemi. V budoucnu byl založen na ústavních orgánech nových polis – demos, tj. plnoprávných občanů, či gerousia, tj. rady starších, viz k pojmu demos SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*, s. 140.

²⁰⁹ Toto udělení „královské přízně“ bylo oceněno na 150 talentů, tak je snadné pochopit, že během vlády Antiochos IV. přiznal podobná práva dalším osmnácti městům, včetně Babylonu; nejednalo se o neobvyklé chování, chování pouze v rámci Jeruzaléma, viz HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 277.

²¹⁰ Tamtéž, s. 278, neměli bychom podle Hengela odmítat Bickermannovu teorii, že se občané „nové“ Antiochie stali spolkem, který se připravuje na založení vlastního řádného města.

dle něho jasně pocházela ze strany helénistů, kteří v praxi drželi veškerou moc ve svých rukou.²¹¹

Krátce poté byl Jáson nahrazen Menelaem, který odkoupil od krále úřad velekněze. Nabídl Antiochovi IV. navýšení tributu o tři sta talentů.²¹² Hengel dodává, že tento krok zřejmě neměl pro krále specifický význam, byl pozadu s platbou Římu a přijímal peníze prakticky všude, kde mohl. Pro Jeruzalém byla volba nového velekněze zásadním okamžikem.²¹³ Nástupem Menelaa se Tobiadovci domnívali, že jsou konečně u moci v Jeruzalémě a podařilo se jim tak potlačit moc Oniadovců. Hengel se domnívá, že přesně tyto kroky vedly ke krachu helénistické reformy v Jeruzalémě. Helénisté, kteří následovali program asimilace, byli náhle a nezvratně rozděleni. Hengel dodává, že se příznivci Jásona obrátili směrem ke konzervativním kruhům, které stály proti asimilaci, a chtěli potrestat ty, kteří se Jásona zbavili. Hengel také zmiňuje falešnou zprávu o Antiochově smrti, spojenou s Jásonovým napadením Jeruzaléma, kdy donutil Menelaa uchýlit se do citadely. Podle Hengela se Jáson nemohl vyrovnat s následným útokem seleukovské armády, a tak uprchl do Egypta. Autor odkazuje na 2 Mak 5,5–7.²¹⁴

Pomsta krále a jeho židovských následovníků, za předchozí události, byla, jak tvrdí Hengel, krutá. Situace vygradovala až do takového stupně, že město (v r. 167 př. n. l.) sestávalo ze smíšeného pohansko-židovského obyvatelstva. Chrám, ačkoli byl Menelaos stále veleknězem, byl v rukou i nežidovských občanů. Hengel upozorňuje, že došlo k předem danému cíli kompletní asimilace a zrušení bariér mezi židy a nežidy, nicméně ne takovým způsobem, jaký

²¹¹ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 277, Hengel odkazuje na 1 Mak 1,11 a Dan. 11,23.; HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 279, Hengel se domnívá, že přinejmenším ve městě helénisté našli značnou podporu mezi vlastníky půdy, obchodníky a řemeslníky; pravděpodobně očekávali ekonomický rozmach a udělení privilegia razit vlastní mince.

²¹² Tamtéž, s. 279, Hengel dodává, že v řeckém světě docházelo často k odkupování si kněžského úřadu a nebylo to nic neobvyklého.

²¹³ Tamtéž, s. 279, Onias a Jáson pocházeli z rodiny Sádokovců, která měla jistý dědičný post velekněze. Menelaos jakožto ne-Sádokovec tak byl prvním veleknězem, který neměl titul dědičně, ale byl zvolen králem; Podle Hengela se tak díky novému veleknězi podařilo Tobiadovcům potlačit Oniadovce. Dodává, že pravděpodobně mohli být Menelaos a Šimon příbuzní Tobiadovcům, nicméně byli jejich nástroji. Minimálně politické názory měli společné, cit. dílo, viz s. 280.

²¹⁴ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 279-281. Hengel zmiňuje viz cit. dílo, s. 281 Josephus, *Bell I*, 31 a *Antt.* 12, 239, kde se lze dočíst, že byl Jáson podporován většinou lidu a konečně vyhnal Menelaa a Tobiadovce z města. Ti šli ke králi a prosili ho o pomoc (Hengel se domnívá, že pravděpodobně do Egypta). Nicméně je chronologie událostí v dílech Flavia matoucí, v porovnání s ostatními prameny.

židovští helénisté předpokládali v roce 175 př. n. l.²¹⁵ Krátce po těchto událostech došlo k vydání králových ediktů.²¹⁶

Hengel zmiňuje Tcherikoverův názor, ke kterému se staví prakticky odmítavě,²¹⁷ nicméně se zamýšlí nad jeho závěrem, že to nebylo (Makabejské) povstání, které přišlo jako odpověď na pronásledování, ale pronásledování přišlo jako odpověď na povstání (zbožných). Hengel tuto tezi upravuje tak, že to nebyli ani tak zbožní, jako spíše proptolemaiovští Oniadovci, kteří stáli za počátkem odboje. Nicméně nelze mluvit o organizovaném povstání před zásahem Makabejců, které, jak Hengel poukazuje, naopak bylo organizované a započalo po náboženských ediktech.²¹⁸ Tcherikovera teze,²¹⁹ že náboženské edikty krále byly vydány z důvodu toho, že věrní zákonu byli již v otevřené vzpouře proti seleukovské vládě, není podle Hengela adekvátní. Dodává, že je třeba se zamyslet nad tím, kdo krále informoval o náboženské situaci v Judsku, že muselo být povstání židů potlačeno pouze kompletním, specifickým zákazem jejich náboženství. Hengelova domněnka je taková, že se král nezajímal o židy natolik, aby mohl vymyslet edikty, které předpokládaly znalosti a podmínky židovského náboženství. Z těchto myšlenek pravděpodobně vyšla Bickermannova teze, že krajní vystupňování událostí v Judsku vzešlo ze strany samotných radikálních helénistů v Jeruzalémě.²²⁰

Na základě tvrzení Martina Hengela lze usoudit, že viděl rovněž v Menelaovi a Tobiadovcích, kteří ho podporovali, autory výnosu o

²¹⁵ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 282-283; s tímto se ztotožňuje i Peter Schäfer, viz SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 50-51: „Také chrám se určité stal společným majetkem všech občanů polis, včetně těch nežidovských. To znamenalo nastolení stavu, o jaký bezpochyby neusilovali a jaký si nepřáli ani ti nejextrémnější helénisté z řad Jeruzalémské elity (zejména rod Tobiadovců). Nastal tak totiž konec židovské samosprávy, naprosté rozplynutí v helénisticko-orientálním mnohonárodnostním absolutistickém státě a především konec náboženského „sebeurčení“ či „svobody“.“

²¹⁶ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, více viz vol. I, s. 289.

²¹⁷ Tamtéž, s. 282: „Tcherikover's view that Jason had already been driven out by a third Jewish party, the plebeian Hasidim who were faithful to the law, and that these had incurred the punishment of the king, has no support in the sources, and misunderstands the attitude of the „pious“, who certainly did not resort to armed revolt on their own initiative.“; Tamtéž, vol. II, s. 187, pozn. 147: „The Hasidim were not a social class but a religious movement.“

²¹⁸ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 282; Tamtéž, vol. II, s. 187, pozn. 154: „...Tcherikover puts too much stress on the Jewish preparedness to fight before the beginning of the religious distress. There can be no question of a generally organized rebellion of the Hasidim.“

²¹⁹ Hengel odkazuje na *Hellenistic Civilization and the Jews*, 196ff.

²²⁰ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 287; Tamtéž, s. 288, zdroje samy různými způsoby poukazují na rozhodnou roli židovských helénistů, ačkoli mají tendenci přehánět ohledně spolupráce krále. Hengel odkazuje na Dan 9,27; HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 289 – související odkaz na 2 Mak 5,23.

pronásledování židovského náboženství. Hengel předpokládá, že tím, že králi poskytli příslušné informace ohledně židovského náboženství, mohl král pak tyto edikty, krátce po událostech spojených s Akrou, v r. 167 př. n. l. vydat.²²¹ Kromě toho Hengel následuje Bickermanna v interpretaci událostí v Samařsku.²²²

Spor v Jeruzalémě, který dosáhl svého vrcholu mezi lety 167–164 př. n. l., byl bojem o zákon. Hengel dodává, že židovští „odpadlíci“²²³ chtěli násilím zvrátit směr, který židovský lid následoval od jeho exilu.²²⁴ Nicméně jejich pokus selhal kvůli nedostatku jednoty v rámci skupiny.²²⁵

Bickermann předkládá tvrzení, v rámci kterého se helénisté snažili především o zničení židovského partikularismu a vydanými edikty chtěli dostat svých cílů. Hengel jejich cíle rozšiřuje o myšlenku upadajícího židovského způsobu žití, kdy přijetím helénistických zvyků mělo dojít ke zlepšení prostředí pro život obyvatel. Dodává, že edikty měly sloužit především k odstranění židovského náboženství. V obou případech bylo autorství (obsahu) ediktů na straně samotných helenizovaných židů.

²²¹ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 289; SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 53, Schäfer se pokusil teze moderních badatelů porovnat, pak k Hengelovi dodal: „Výnosy, v podstatných rysech inspirované židovskými helénisty, měly údajně dvojitý účel – jednak „úplné odstranění mojíšovského Zákona“ a dále zásadní reformu kultu. Z Antiochových ediktů vysvítá podrobná obeznamenost se židovským náboženstvím, což zřetelně odkazuje na jejich skutečné původce, totiž na „rozhodné židovské reformátory“, kteří spatřovali v oddělení od pohanů příčinu všeho neštěstí (1 Mak 1,11).“ K účelům výnosů detailněji viz HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 292-293.

²²² Tamtéž, s. 293-294; Více viz SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 53: „Samařané v Šekemu dostali královského komisaře ve stejné době jako Jeruzalém, seleukovská právní praxe je tedy stavěla Židům na roveň...., zůstala v Šekemu „Mojžíšova Tóra a s ní spojené náboženské zvyklosti, jako např. i držení šabatu, dále v platnosti. V Jeruzalémě to však bylo zakázáno pod hrozbou trestu smrti a krvavě pronásledováno. ... Samařanům zůstal ... zákon a kult zachován, přestože se tím od svých pohanských sousedů neodlišovali o nic méně než Židé.“

²²³ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 305. Nazýval Hengel helénisty jako odpadlíky? „*The controversy in Jerusalem after 175 BC, which reached its climax between 167 and 164 BC, was a struggle over the law. The Jewish renegades wanted to reverse by violence the course which the Jewish people had pursued since the exile.*“

²²⁴ HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism*, vol. I, s. 305.

²²⁵ Tamtéž, s. 255.

3.4 Victor Tcherikover

Předpoklad Victora Tcherikovera je stejný, jako u předchozích badatelů. Zámožná aristokracie Jeruzaléma, vyšší vrstva kněžích, byla interesována v konverzi města na polis, a byla připravena pro sebe obdržet privilegia, dokonce za cenu ústupků z jejich vlastních tradic.²²⁶ Každé přestavení orientálního města na řeckou polis, bylo spojeno s helénizací společenského života. Král byl helénizací města zaujat a domníval se, že tímto způsobem získá loajální přátele mezi bohatou vrstvou místní populace. Byla tak dohodnuta spolupráce mezi zámožnou vrstvou Jeruzaléma a helénistickým králem. Jak Tcherikover dodává, helenizovaní židé předělali Jeruzalém na řecké město,²²⁷ uvedli řecké zvyky do židovského života, zbudovali gymnasion a efébion. Ačkoli Antiochos zasahoval do židovských záležitostí, nemělo by být v souladu s Tcherikoverovými názory opomenuto, že Antiochos nezačal s procesem helénizace, cestu k helénizaci připravili samotní (helenizovaní) židé. Helénismus tak nebyl do Izraele uveden zevnějška, část židů dychtila po helénistickém způsobu života v Jeruzalémě.²²⁸

Jako předchozí autoři, se i Tcherikover zabýval dlouhotrvajícími konflikty mezi Tobiadovci a Oniadovci.²²⁹ Popisuje, že helénistické hnutí vzrostlo z vnitřní struktury židovské společnosti v době Druhého chrámu. Kněží byli rozděleni do rodin, a bylo přirozené pro každou rodinu, zmocnit se určitého postavení v politických a společenských otázkách. Jejich postoje byly dědičné, jednalo se o tradici vyvinutou mezi generacemi.²³⁰ Poté spor mezi rodinami nabral mezinárodního politického významu. Ačkoli nám zdroje neříkají nic o helénistickém hnutí před rokem 175 př. n. l., Tcherikover předpokládá, že se helénistická reforma nepříhodila najednou, ale že jí předcházelo dlouhotrvající

²²⁶ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 33. Práva občana stála hodně peněz, ale také přinášela výhody, tamtéž, s. 27.

²²⁷ Tamtéž, s. 32-33, přeměna orientálního města na řeckou polis neznamovala založení zcela nového města, ale pouze změnu jeho jména, když obdržela řecké ústavy od krále; a propojení vazby mezi králem a tímto „nově“ založeným městem. Tato města (polis) obdržela privilegia např. razit bronzové mince pro místní trh, pořádat atletická utkání a došlo k prohloubení konexí s ostatními státy, které přijaly helénistickou kulturu.

²²⁸ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 117-118.

²²⁹ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 126-149, 156-160.

²³⁰ Tamtéž, s. 159, došlo k tomu, že se i v rámci rodiny objevili jednotlivci, kteří měli jiné postoje, než zbytek rodiny. Do popředí se dostal především vliv jedince.

období, během kterého řecká kultura „zakořenila“ mezi obyvatele Judska a Jeruzaléma. Již mnohem dříve si Tobiadovci vyvinuli sympatie k helénismu.²³¹ Tcherikover dodává, že touha po řecké kultuře se dobře shodovala s jejich proseleukovskou orientací, ne proto, že by Seleukovci usilovali o helenizování obyvatel, ale proto, že Tobiadovci viděli v řecké kultuře silnější oporu pro jejich vládu nad ostatními obyvateli. Tak byla politika Tobiadovců a Seleukovců propojena, a tato fúze stanovila směr celých dějin během sedmdesátých a začínajících šedesátých let 2. století př. n. l. v Judsku a Jeruzalémě.

O rodině Tobiadovců²³² vyslovil Tcherikover dva závěry: za první, Tobiadovci byli lidé velkého vlivu s mocí kontrolovat směr věcí tak, jak pro ně bylo vhodné; za druhé, stáli v čele strany helénistů.²³³ Jejich moc a síla byla v jejich velkém majetku. Jmění v rukou jedince, či mezi úzkým kruhem jedné rodiny, vedlo nevyhnutelně k novým politickým záležitostem a ambicím k ovládnutí situace ve městě. Tcherikover usuzuje, že Tobiadovci usilovali o to, aby získali kontrolu nad politickým vývojem ve městě, aby tento vývoj získal takový směr, který by byl pro ně výhodný. Jejich prvním krokem bylo zmocnit se silné pozice ve vedení chrámu.²³⁴ Jáson se stal veleknězem²³⁵ proto, že se Tobiadovci obávali návratu v exilu ukrývajícího se Oniasa III., který byl právoplatným veleknězem.²³⁶ Tobiadovci postupovali opatrně. Nebylo ihned možné odebrat výhradní právo velekněžství Oniasovi, proto se rozhodli dosadit nového velekněze z rodiny Oniadovců. Později se Jásona zbavili, nicméně pro

²³¹ Původ rodiny viz TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 159, začátek procesu byl zpozorovatelný v době Tobijáše a jeho syna Josefa. Pro Tcherikovera není překvapující, že tito dva, kteří byli v kontaktu se širokým světem, byli přitahováni k řecké civilizaci. Josefovi synové byli v častém kontaktu s cizinci, měli veliké bohatství a pokračovali v započaté helénistické tradici.

²³² Původ rodiny viz TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 126-127, 457.

²³³ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 154 – Badatelé přišli s názory o třech mužích, kteří vedli politické záležitosti v Judsku - Menelaos a jeho bratři Šimon a Lýsimachos. K jejich původu a bádáním o nich, se vyjadřuje a odkazuje na jiné autory, např. Flavia, který tvrdí, že Tobiadovci stáli na straně s Menelaem. Z toho Flavius předpokládá, že Tobiadovci a Menelaos patřili do jedné strany, ale ne to, že by byli členy rodiny.

²³⁴ O nebezpečí z hlediska propojení chrámových výdajů ve veřejném zájmu a výdaji svázanými se soukromými zájmy, nebezpečí, že by se z pokladu stala zásobárna pro výše postavené rodiny, které třímaly moc ve městě, více TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 155-156.

²³⁵ Zatímco doteď byl post velekněze dědičný, odtěď kandidáti platili králi a velekněžství se stalo „úředním postem“ a velekněz se stal zcela závislý na králově přízni, podle způsobu kněží v řeckých městech, více viz cit. dílo, s. 160, 170.

²³⁶ Tamtéž, s. 160.

danou chvíli byl nevhodnějším mužem pro jejich plány. Tak byly podle Tcherikovera položeny základy úplné helénistické reformy. (2 Mak 4,8n.)²³⁷

Tcherikover upozorňuje na to, že neexistuje dostatek detailů ohledně směru politických a společenských událostí s nástupem Antiocha IV., po dobu Jásonovy vlády ve městě.²³⁸ Helénistická strana formulovala umírněné i radikální názory, které považoval Tcherikover za postupně převládající. Založením polis byly zrušeny edikty Antiocha III. a velekněz tak nemusel pocházet z velekněžské rodiny. Ačkoli hrál Jáson důležitou počáteční roli v provádění helénistické reformy, patřil do rodiny, pro kterou bylo Mojžíšovo náboženství tradicí, a nemohl tak být nadále pokládán za spolehlivou osobu.

Tcherikover zmiňuje také vnější faktor, který mohl ovlivnit následující události – špatná finanční situace říše.²³⁹ Tcherikover se domnívá, že Antiochos IV. zřejmě požadoval od Jásona volný přístup k chrámovým pokladům, čímž by popudil masy lidí. Tobiadovci, kteří byli zainteresovaní v zachování dobrých vztahů s králem za každou cenu, se rozhodli zbavit Jásona velekněžství a odevzdat post Menelaovi, který k nim měl být, podle jejich mínění, více loajální.²⁴⁰ Podle Tcherikovera nebyl Jáson připraven přenechat místo bez boje, a tak vypukla občanská válka v Jeruzalémě. Dodává, že za času umírněných helénistů se helénismus rozšiřoval, zatímco za radikálních helénistů začal vliv helénismu v jeho radikální formě upadat.²⁴¹ Tcherikover se domnívá, že Menelaovy aktivity daly silný impuls k masovému „probuzení“ lidu. Krádeže jeho

²³⁷ Podle Tcherikovera zdroje poskytují jen pár zmínek ohledně této Jásonově reformě. Získání povolení od krále, zaregistrovat občany jako Antiochejce neznámá, že se jimi hned všichni stali automaticky. Někteří badatelé si mysleli, že Jáson získal pro lid Jeruzaléma privilegia Antiochie, hlavního města Sýrie. Autor se přiklání k interpretaci, že Jáson jen obdržel od Antiocha IV. povolení přeměnit Jeruzalém na řeckou polis, pojmenovat Antiochie, více viz TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews* s. 161.

²³⁸ Tcherikover dodává, že víme jen o účastech na atletických a sportovních hrách, cvičení, hrách v Týru, či návštěvě Antiocha ve městě, více viz cit. dílo, s. 167-170.

²³⁹ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, více s. 170-173.

²⁴⁰ Tcherikover dodává, že podle Josepha byla Menelaova asociace s Tobiadovci obzvláště blízká, a byl spojen s chrámem, když jeho bratr Šimon měl v chrámu vysokou pozici. Byl tedy nejvíce vhodným kandidátem pro post velekněze, více viz TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 171; Josephus odkazuje na to, že Antiochos byl rozněván na Jásona a dal velekněžství Menelaovi, ale jak byl Jáson neochotný vzdát se svého postu, občanská válka vypukla, Menelaos podporován Tobiadovci, a Jáson většinou lidu. Jáson získal navrch a Menelaos s Tobiadovci byli nuceni uprchnout k Antiochovi, viz FLAVIUS, Josephus. *Ant.* XII,5,1; Bližší popis nalezneme ve 2 Mak, podle které Jáson poslal Menelaos do Antiochie zaplatit daně, a Menelaos zneužil možnost obdržet moc, viz 2 Mak 4,25–6.

²⁴¹ Více viz TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 170-173

bratra Lýsimacha²⁴² vyvolaly hněv lidu Jeruzaléma. Chrámový poklad, nahromaděný za generace, byl majetkem celého Izraele, a bylo těžké tolerovat fakt, že malá skupina lidí s ním disponuje, jako kdyby byl jejich vlastní. Drancování pokladů tak bylo skvělým důvodem pro náboženskou propagandu mezi lidem, který otevřeně povstal proti helénizaci.²⁴³

Tcherikover se domnívá, že nelze určit, která strana by byla nakonec vítězná, nebo jestli by strany našly nějaký kompromis, neboť byl vnitřní život židovských obyvatel konfrontován se zásahem Antiocha Epifana.²⁴⁴

Tcherikover předkládá pět metod, které se pokusily vysvětlit, proč král, vychovávaný v atmosféře řecké náboženské tolerance, zaútočil na židovské náboženství a praktiky. Tcherikover se domnívá, že se metody navzájem překrývají, a tak je synkretistický výklad užíván badateli nejčastěji.

První metoda spojuje nařízení krále s jeho postavou. Nikdo nevidí v postavě a charakteru krále jediný a výhradní důvod pro pronásledování, ale podle Tcherikovera badatelé spojovali jeho chování s vydáním nařízení.²⁴⁵ Domnívá se však, že zkoumání Antiochova charakteru nemůže vysvětlit příčiny pronásledování židovského náboženství.²⁴⁶

²⁴² TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 172-173.

²⁴³ 2 Mak 4,39–42 na to odkazuje; Tcherikover dodává, že následné události nejsou dostatečně jasné, 2 Mak odkazuje okamžitě po zprávě o Lýsimachově smrti, že kvůli těmto věcem byl Menelaos žalován (před soud) králem. Je to divné, když pro Lýsimachovu smrt by bylo patřičné předvolat jeho vrahy než Menelaa. Jak v Judeji, tak na královském dvoře se politická pozice evidentně změnila v nevýhodu pro radikální helénisty. Události došly až k tomu, že Menelaos nakonec pořád zůstal velebnězem jako předtím (2 Mak 4,50), úspěšně potlačující lidové povstání v Jeruzalémě. Tak se dvě síly konfrontovaly, jeruzalémská aristokracie, organizovaná v helénistické straně, a lidé, kteří ještě nenalezli jejich vůdce, a vyjadřovali svoji nespokojenost v neúspěšných demonstracích. Více viz TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 173-174.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 174.

²⁴⁵ Antiochos měl zvláštní chování. Řeční autoři ho charakterizují jako osobu, ve které bylo pozitivní a negativní vyrovnaně promícháno. Židovská historiografie ho popsala jako tyрана nevyrovnatelné brutality. Nicméně je to pro Tcherikovera zkreslený pohled a pro nestranný pohled je třeba nehledat důkazy u jeho nepřátel. Tcherikover se odkazuje na knihy, které popisují Antiochovu osobnost – viz Polybios. Nalezneme zde jak popis jeho zvláštního chování, tak také popis pozitivnějšího rázu, že byl dobrým panovníkem, který se snažil obnovit seleukovské království a zachránit ho od úpadku. Pozitivní hodnocení jde směrem k politickým aktivitám. Existují tedy odlišné zprávy o jeho charakteru, a každý badatel prakticky formuje svůj vlastní Antiochův obraz, více TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 175-178.

²⁴⁶ To nebo ono královo chování vůči náboženským otázkám nezáleží na lidském charakteru, ale jeho názorech, např. Caligulův rozkaz postavit sochu v chrámu Jeruzaléma nebyl výsledkem jeho šílenství, ale výsledek faktu, že tohle šílenství se projevilo v určitém názoru, a ten názor byl důvod k tomu rozkazu, ne jeho povaha, viz cit. dílo, s. 177-180.

Druhá metoda podle Tcherikovera převažovala v 19. st. Hlavní motiv Antiochovy politiky, byla jeho velká oddanost helénistické kultuře.²⁴⁷ Byl odhodlaný rozšířit helénistickou kulturu mezi jeho poddané z důvodu toho, aby spojil všechny své obyvatele rozsáhlého království do jednoho „celku“. Jeho štědrost k Řekům neznala žádných hranic.²⁴⁸ Podle této teorie plánem Antiocha nemělo být zbudování nových helénistických řeckých měst, ale zesílení helénismu tím, že se promění již zbudovaná města, která ještě nebyla helenizována, na polis, a králem jim budou udělena speciální politická privilegia. Tcherikover tezi shrnuje tak, že král a jeho následovníci viděli důvod pro pronásledování židovského náboženství v tvrdošijném odmítání židů vyměnit jejich tradiční způsob života za způsob řecký. Tcherikover oponuje, že král sice viděl v helénismu způsob posílení svého státu, ale nesnažil se zrušit místní kulturu a nahradit ji za řeckou. Navíc dodává, že přeměna Jeruzaléma na řeckou polis nezpůsobila žádnou změnu v náboženském životě města. Pronásledování nebylo spojeno s přeměnou Jeruzaléma na řeckou polis.²⁴⁹

Třetí metodu Tcherikover popisuje jako vylepšenou metodu těch předchozích. Jak bylo již naznačeno,²⁵⁰ teze předpokládá, že se měl Antiochos pokusit o sjednocení své říše. Založení jednoho náboženství pro celý lid, bylo částí plánu jeho reformy.²⁵¹ Měl představit nový kult vlastního zbožštění, který byl cizí jeho předkům.²⁵² Králův definitivní cíl měl být ohledně představení uctívání sebe ve formě Dia Olympského, do jeho říše. Tato teze se Tcherikoverovi zdá být lépe postavená než předcházející. Synkretistickou formu nového kultu vidí jako atraktivní pro badatele. Tcherikover se však nedomnívá, že by mělo uctívání Dia Olympského nějakou spojitost s pronásledováním židovského náboženství. Nepředpokládá, že by židé byli zasaženi touto Antiochovou politikou, která je spíše jen teorií moderních badatelů.²⁵³

²⁴⁷ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 178-180, Tcherikover dodává, že jeden detail způsobuje pochybnosti o jeho oddanosti k řecké kultuře, jmenovitě jeho oddanost římské civilizaci.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 178; POLYBIOS. *Dějiny*, s. 122 (XXVI,1,10n.).

²⁴⁹ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 178-180.

²⁵⁰ Taktéž podkapitola 1.1.

²⁵¹ Tcherikover tvrdí, že se toto tvrzení může opírat o zdroje (1 Mak 1,41 a Da 11,36ff.), více viz TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 180-181.

²⁵² TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 181.

²⁵³ Tamtéž, s. 181-182; taktéž podkapitola 1.1., pozn. 59.

Čtvrtá metoda propojuje náboženské a politické motivy Antiochovy politiky. Jeho chuť sjednocovat říši na náboženském poli, byla jen částečným projevem jeho všeobecné politiky. Napětí mezi židy a Antiochem vzniklo z čistě politických důvodů a anti-židovská nařízení vzrostla ve finální fázi dlouhodobého vývoje. Tcherikover dodává, že tato metoda nezodpovídá otázku, jak se politický konflikt stal náboženským?

Pátá uvedená metoda, je metoda Eliase Bickermanna. Podle Tcherikovera hledá Bickermann vysvětlení událostí novým způsobem. Jeho kniha *The God of the Maccabees*, je důležitou studií a některé z jeho úsudků mohou být přijaty jako základ pro další bádání. Podle Tcherikovera však hlavní myšlenka knihy vyvolává početné pochybnosti. Bickermannův základní předpoklad je, že Antiochos nebyl iniciátorem pronásledování. Bickermann našel podporu ve zdrojích, které podle Tcherikovera všechny přičítají pokus helenizovat židy ne Antiochovi, ale helénistům. Bickermannova inovace je v tom, že vidí helénisty nejen jako iniciátory reformy, ale také jako iniciátory pronásledování, čímž podle Tcherikovera vyvstalo mnoho pochyb. Nejdůležitější mezi nimi je absence spojitosti pronásledování se jmény Jásona a Menelaa ve zdrojích, které pronásledování asociují s osobou Antiocha. Kromě helénistické reformy nebyli Jáson ani Menelaos spojováni s žádným činem proti víře.

Další chybu vidí Tcherikover v popisu židovských helénistů Jeruzaléma jako nositelů řeckých filozofických myšlenek. Bickermann jim přiznává základní znalost řecké filozofie a dělá je dobře informovanými v otázkách např. evoluce náboženství.²⁵⁴ Podle Bickermanna to byla přesně hluboká znalost těchto otázek, která měla hlavní vliv na program helénistické reformy v Jeruzalémě. Tcherikover si pokládá otázky, pokud Jáson a Menelaos byli tak naplněni duchem řecké filozofie, čím to bylo, že se nechovali podle myšlenky řeckého skepticismu v náboženských záležitostech, nebo tolerance každého zvláštního kultu? Tcherikover zmiňuje Bickermannovu domněnku, že Antiochos, žák Epikurejců, nebyl schopný být náboženským fanatikem. Dodává, proč by se

²⁵⁴ Doba bez židovského partikularismu, více viz TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 185.

měli Jáson a Menelaos stát fanatiky, pokud obdrželi stejné vzdělání a dýchali stejnou atmosféru svobodné kultury jako Antiochos?

Podle Tcherikovera nenabízí ani jedna teorie uspokojivou odpověď, nicméně protože se metody spoléhají na určité zdroje, musí každá z nich obsahovat část pravdy.²⁵⁵

Tcherikover naznačuje, že nastala v období mezi 175–167 př. n. l. událost, která zásadně změnila situaci v Jeruzalémě a způsobila pronásledování židovského náboženství.²⁵⁶ Tcherikover dodává, že právě toto důležité pojítko všech událostí literatura vynechala. Jmenovitě se jedná o židovské povstání, které předcházelo pronásledování. Události v Judsku, které vedly k pronásledování, spojuje s Antiochovými výpravami do Egypta.²⁵⁷ Tcherikover zmiňuje falešnou zprávu o smrti krále a následné povstání.²⁵⁸ Tcherikover se ptá, kdo proti komu bojoval? Na první pohled je jasný předpoklad, že šlo o boj mezi Jásonem a Menelaem, Tcherikover nicméně poukazuje na zmínku ve Druhé knize Makabejské. (2 Mak 5,6–8) Autor knihy Jásona kritizuje a lituje jeho oběti. Je těžké si představit, že by měl na mysli Tobiadovce. Podle Tcherikovera viděl Antiochos v událostech v Jeruzalémě povstání proti královské autoritě. Přijel do města, aby ho potlačil, ale pokud Menelaos získal znovu kontrolu nad městem potom, co Jáson uprchl (2 Mak 5,7), nebyl zde důvod pro tak radikální opatření.

Tcherikover uvádí, že po Jásonově nezdaru nepadla moc zpět do rukou Menelaa, ale do rukou králových oponentů, nepřátel helénismu. Tcherikover se tak domnívá, že nastala vzpoura lidu proti Jásonovi a svržení vlády helénistů. Město bylo ničeno a připravoval se návrat k „tradiční formě vlády“ a způsobu života. Současně bylo podle něho povstání projevem nepřátelství vůči Sýrii a sympatie vůči Egyptu, od kterého povstalci očekávali podporu pro jejich osvobozenécké hnutí. Toto hnutí se rozšířilo také v dalších částech Sýrie v té době. Antiochos pochopil, že jeho království bylo ve značném nebezpečí, a že

²⁵⁵ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 182-185.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 180.

²⁵⁷ Chronologií se zabývá, viz cit. dílo, s. 186.

²⁵⁸ Více viz cit. dílo, s. 187.

musí potlačit židovské povstání pevnou rukou. Podle Druhé knihy Makabejské, král sevřený zuřivostí, vzal město útokem a dal svým vojákům rozkaz. (2 Mak 5,11n.) Antiochos považoval Jeruzalém za nepřátelské město, a podle toho se tak k němu choval.

Tcherikover dále předkládá, že Antiochos osvobodil Menelaa, vyhladil část svých nepřátel, odevzdal správu města do rukou helénistů a znovuobnovil polis. Neměl zřejmě čas tradicionalisty dále trestat a pravděpodobně věřil, že povstání úplně potlačil. Odjel z města, zanechal ve vedení Filipa. (2 Mak 5,22) Nicméně po jeho odjezdu znovu vypuklo povstání a Jeruzalém opět padl do rukou povstalců. Tcherikover dodává, že není nikde zmínka o znovuobnovení povstání, nicméně ho nelze zpochybnit, vzhledem k tomu, že se Apollónius zmocnil města Istí na šabat, což bylo podle Tcherikovera znamením, že město nebylo v rukou syrských sil. Apollónius obdržel od Antiocha úkol, aby se postaral o vše, co ohrožuje jeho království. Apollónius sloužil svému králi, a tak zdroje přirozeně ne vždy rozlišují mezi jeho činnostmi a těmi královými.²⁵⁹ Asi rok po vtrhnutí Apollónia do města byly vydány náboženské edikty.²⁶⁰ Tcherikover poznamenává, že zdroje jasně rozlišují mezi událostmi před vydáním ediktů roku 168 př. n. l. a náboženským pronásledováním r. 167 př. n. l. Nalézá odpověď na to, co během toho roku popudilo krále k vydání ediktů. Apollóniův vpád způsobil povstání. Židovská víra nečelila rozhodnutí, zda se vzdát vlastní existence, nebo bojovat za svůj život po vydání ediktů, ale již před tímto vydáním. Během tohoto roku na sebe povstání převzalo roli náboženského hnutí. Tcherikover se domnívá, že vůdci tohoto hnutí byli chasidé.²⁶¹

Obecný názor na chronologii událostí je podle Tcherikovera formován pod vlivem zdrojů této doby. V nich (Makabejské) povstání přišlo jako odpověď

²⁵⁹ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 187-189; 2 Mak mlčí ohledně Apolloniových aktivit, zatímco 1 Mak a Da zachovávají cenné detaily událostí, 1 Mak 1,35-1,36; Da 11,39. Z těchto pasáží je zřejmé, jak trestal Apollonius/král povstalecké město. Zařizoval v něm národ cizího boha. Tuto skutečnost podle Tcherikovera badatelé jen lehce zmínili, ale neuvědomili si důležitost tohoto faktu, že se Jeruzalém stal bydlíštěm cizinců, a tak důležitá událost by neměla být lehce pomínuta.

²⁶⁰ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 195-196, odkazuje se na 2 Mak 6,1 a tvrdí, že autor 1 Mak je detailnější.

²⁶¹ Více viz cit. dílo, s. 196-203.

na pronásledování.²⁶² Tcherikover však předkládá svůj vlastní závěr. Nebylo to povstání, které přišlo jako opověď na pronásledování, ale pronásledování přišlo jako odpověď na povstání. Dodává, že jen s tímto předpokladem můžeme porozumět Antiochovým nařízením a jejich politickému účelu.²⁶³

3.5 Moderní rabínské interpretace

Tato podkapitola představí názory rabínů, jmenovitě Marca Sterna, Simona Philipa de Vries a Richarda Federa. Můžeme se domnívat, že jejich interpretace, vzhledem k tomu, že autoři pocházejí ze židovského prostředí, budou jednoznačně namířeny proti králi. Předpokladem jsou obdobné interpretace, jaké nalezneme v židovské pramenné literatuře.²⁶⁴

3.5.1 Marc Stern

Podle Marca Sterna žil národ (Izrael) za egyptských Ptolemaiovců v klidu a bezvýhradné volnosti. Vše se změnilo, když začali vládnout Seleukovci.²⁶⁵ Sternovi se i v tak malém rozsahu textu, který byl v kapitole věnován

²⁶² TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 190-191. Tuto interpretaci zdrojů bere Tcherikover jako pochopitelnou. Autor 1 Mak byl historikem dynastie Hasmonejců, a jeho úkolem bylo popsat vzrůst velké rodiny. Nebyl zainteresován v historii předcházející vzrůstu dynastie. Podal nejstručnější výčet událostí v roce 167 př. n. l. Není zaujatý v tom, aby chválil ty, kteří bojovali před Hasmonejci, kdyby tak dělal, tak by ubíral z nárokovaní si Hasmonejců, že jsou zachránci lidu a výhradní vůdci. 2 Mak autor nebyl historikem této dynastie, nicméně vidí chrám jako národní centrum, a tak popisuje Judu Makabejského jako očišťovatele chrámu od nežidovského znesvěcení, jako velkého hrdinu, který zachránil Izrael od zotročení pohany. V jeho očích je tak celé dlouhé období před pronásledováním jen předehrou k vystoupení Judy. Autor 2 Mak dává více detailní výklad událostí do 167 př. n. l., než 1 Mak. Také není zaujatý v dlouhém hovoření o hnutí povstalců, které předchází Judovi, protože toužil věnovat svému hrdinovi hlavní část. Chápal ho jako iniciátora osvobozenického hnutí a hlavního realizátora.

²⁶³ TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 191.

²⁶⁴ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 52.

²⁶⁵ STERN, Marc. *Svátky v životě Židů*, s. 130. Ihned odkazuje na Antiocha IV. Nicméně zapomíná zmínit předchůdce Antiocha, kteří, viz SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 37: „... (zprvu) kladli velký důraz na to, aby se rozličným náboženským kultům na jimi ovládaných územích dostalo uznání a dokonce i podpory.“ Tamtéž, s. 41: „Změnu vlády vnímali obyvatelé dobyté provincie (a tedy i Židé) celkově bezpochyby jako změnu pozitivní. Daňové úlevy za Antiocha III. a hlavně dovolení žít podle „ustanovení otců“, ... jistě způsobily, že se většina obyvatelstva přiklonila na stranu Seleukovců.“

historickým událostem, podařilo nařknout Antiocha prakticky ze všeho, co se v té době v Jeruzalémě událo. Antiochos IV. mohl za násilné prosazování helénizace, také ve spojitosti s králem zmiňují zrušení dodržování šabaty a obřizky. Král dokonce podporoval helénizaci tím, že v Jeruzalémě postavil gymnasion, ovšem chybí jakákoli zmínka o helenizovaných židech, kteří by o to sami zažádali. Naopak byli židovští mladíci nuceni sportovat nazí. Po Antiochových nařízeních a znesvěcení chrámu se obyvatelé postavili na odpor.²⁶⁶

Sternova kniha se orientuje na židovské svátky a je patrné, že není určena k podrobnému zkoumání dějin Židů. Autor se nicméně snaží o vysvětlení historických událostí, které jednotlivým svátkům předcházely. Co se týče Chanuky, ačkoli obsáhle vysvětluje, jak ji správně slavit,²⁶⁷ dodává, že „zmínka o svátku Chanuka nám připadá jen stručná a nepodstatná.“²⁶⁸ Autor měl k dispozici pramennou literaturu, tj. Makabejské knihy, kterou prakticky opomenul. Odkazuje se především na Talmud, traktát Šabat 21b.²⁶⁹

3.5.2 Simon Philip de Vries

Jak bylo výše uvedeno,²⁷⁰ autor zaujímá velmi negativní postoj k helénismu. Poukazuje na skutečnost, že se přívrženci helénismu nacházeli ve všech vrstvách společnosti. Proti nim se zformovala konzervativní strana, kterou pojmenoval *chaside*.²⁷¹ De Vries se domnívá, že Antiochos IV., v rámci svých politických cílů, přesvědčil následovníky helénismu, aby zničili židovské

²⁶⁶ STERN, Marc. *Svátky v životě Židů*, s. 130-131. Tím tedy zřejmě myslí Makabejské povstání.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 131-144.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 130. Slovo „nám“ autor zřejmě vztahuje na rabíny obecně, neboť na předchozí straně odkazuje na rabínskou literaturu. Považuje oslavy svátku Chanuka za důležité pouze v tom případě, že se bude oslavovat zázrak světla, nikoli boje Makabejců, jejichž přičiněním zemřelo mnoho lidí. Poznává, že vzhledem k původu dynastie Hasmonejců, nebyly činy Makabejců zařazeny do biblického kánonu ani do Talmudu. Z toho vyplývá, že původ Chanuky není biblický, ale historický; Srov. Mayer, Daniel. „Za oněch dnů v této době“. *Věstník Maskil*. Ročník 11, listopad/prosinec, 2011, s. 2-3. Autor odkazuje také na odlišný názor Maimonida v jeho díle *Mišne Tora* (třetí kniha Sefer zmanim, hilchot chanuka); Srov. Jehuda Liwa ben Becalel (Maharal). *Ner micva*, s. 69-70.

²⁶⁹ STERN, Marc. *Svátky v životě Židů*, s. 129.

²⁷⁰ Pozn. v práci č. 30.

²⁷¹ VRIES, Simon Philip. de. *Židovské obřady a symboly*, s. 99.

náboženství.²⁷² Autor nezmiňuje nic o Jásonově povstání, ani přesný důvod Matitjášova vystoupení. Nicméně se domnívám, že v jeho podání šlo o boj proti královým nařízením.²⁷³

Tato interpretace událostí by se dala považovat prakticky za „tradiční rabínskou“, vzhledem k tomu, že vina stála dle autora zřejmě na straně Antiocha. Jeho kniha není primárně zaměřena na historii dění této doby, zabývá se židovskými obřady, proto nelze očekávat rozsáhlá vysvětlení všech historických událostí. Zmiňuje, že existovaly dvě skupiny obyvatel Jeruzaléma, které proti sobě stály,²⁷⁴ poté uvádí, že Antiochos své stoupence přemluvil ke zničení židovství, čímž pro židy začala nesnadná doba.

3.5.3 Richard Feder

Richard Feder ve své knize *Život a odkaz*²⁷⁵ zmiňuje to, co je již několikrát uvedeno v předkládané bakalářské práci. Některým židovským mladíkům se zalíbily řecké zábavy,²⁷⁶ což vzbudilo hněv zbožných mužů.²⁷⁷ Antiochovo zaútočení na Egypt v r. 168 př. n. l., z důvodu toho, aby získal bohatství, jímž by splatil své povinnosti Římu, způsobilo, dle Federa, následující události. Antiochos byl nucen opustit Egypt, uposlechl. Rozhněván neúspěchem se dozvěděl, že se židé radují z jeho nezdaru a rozhodl se jim pomstít. Zanevřel na ně a došlo k vyplenění města a později vydání nařízení, že všechny národy

²⁷² VRIES, Simon Philip. de. *Židovské obřady a symboly*, s. 100. Vystává otázka, pokud autor sám doslovně uvádí „politické cíle“, proč by mělo mezi politické cíle patřit zničení židovství? Spojoval de Vries ve svém pojetí politiku s náboženstvím? V uvedených pramenech se lze dočíst, že sami helenizovaní Židé žádali o „řecké novoty“, jak tedy mohl král někoho přesvědčovat? Sám de Vries píše, že se stoupenci nacházeli ve všech vrstvách společnosti Jeruzaléma. Měl tedy židovské náboženství zničit král s pomocí svých přívrženců, nebo to měl být jen úkol helénistů? Více viz cit. dílo, s. 99-100.

²⁷³ „Antiochos IV. Epifanes přesvědčil své stoupence k tomu, aby židovství jednou provždy zničili. Tím začal proces morálního útisku a období židovského utrpení. Jeruzalémský Chrám byl zasvěcen bohu Diovi a Židům byly zakázány jakékoli náboženské projevy. Jednoho dne se však chasidé vzchopili na popud postaršího muže – Matitjáše ...“, VRIES, Simon Philip. de. *Židovské obřady a symboly*, s. 100.

²⁷⁴ Stoupenci helénismu a konzervativní strana chasidů, tamtéž, s. 99.

²⁷⁵ FEDER, Richard. *Život a odkaz*. Ústřední církevní nakladatelství, Praha, 1973.

²⁷⁶ FEDER, Richard. *Život a odkaz*, s. 173.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 164; V zemi byla strana helénistů, která si s Řeky přála dobře vycházet a vedle ní existovala strana horlivých, zbožných mužů, kteří chtěli svoje židovství zachovat, tamtéž, s. 173-174.

jeho říše jsou povinny uctívat řecké bohy, zejména Jupitera.²⁷⁸ V knize Richarda Federa následuje příběh o Matitjášovi, který je v předkládané práci několikrát uveden. Matitjáš se svými syny zabil mladíka, který se rozhodl následovat královy příkazy, a syrské vojáky, kteří k nim přišli do Modeínu. Matitjáš a jeho synové očekávali trest za své činy.²⁷⁹

Chronologie událostí je u Federa taková, že ačkoli nezmiňuje přesná jména židovských helenistických reformátorů, byli to opět sami helenizovaní židé, kteří se chtěli účastnit řeckých her, což se nelíbilo straně horlivých. Z toho zřejmě vyplývá, že Feder zmiňuje pouze dvě skupiny obyvatel, nicméně v Modeínu došlo k vraždě mladíka,²⁸⁰ který obětoval na základě králových nařízení. Mladík nebyl nijak charakterizován, pravděpodobně patřil do skupiny odpadlíků od židovského náboženství.²⁸¹ Královy edikty byly vydány pravděpodobně z toho důvodu, že se židé Antiochovi vysmívali za jeho neúspěšnou výpravu v Egyptě a on se je rozhodl potrestat. Richard Feder se nezmiňuje o povstání Jásona a jeho stoupenců. Počátek Makabejského povstání vidí v události v Modeínu. Federova interpretace se zdá být „pokroková“, v porovnání např. s Marcem Sternem, vzhledem k tomu, že připouští chybu na straně (helenizovaných) židů a je ochotný přejímat tvrzení, která jsou nalezena i v Makabejských knihách.

²⁷⁸ FEDER, Richard. *Život a odkaz*, s. 174.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 167-168.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 168.

²⁸¹ Více o obyvatelstvu viz TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 121.

Závěr

Cílem práce bylo zmapovat různé pohledy na situaci v Palestině 2. st. př. n. l. a přednést jejich vzájemnou komparaci. V první kapitole jsem předložila srovnání autorů, kteří se vyjadřují k helénismu a synkretismu. Tradiční názor je takový, že mělo vlivem helénismu dojít k potlačení židovského náboženství. Tento názor předkládá rabín Simon Philip de Vries. Pavel Oliva, František Kovář, či Šlomo Sand se domnívají, že helénismus obohatil židovskou kulturu a náboženství. Šlomo Sand dodává, že helénismus a judaismus nebyly kontrastními prvky. Helénismus podle Františka Kováře ovlivnil sféru umění, obchodu, či průmyslu, aj.

V uvedené pramenné literatuře se dočteme o helenizovaných židech, kteří holdovali řeckému stylu zábavy. Strana tradicionalistů nepovažovala jejich chování za vhodné, helénisté nebyli podle nich horliví pro své zákony, jako byli oni. Tím, že se rozmohl helénismus, rozmohlo se i „cizáctví“ a helénisté byli chápáni jako bezbožníci. V této kapitole jsem se zamyslela nad tím, čím helénismus ovlivnil židovské náboženství? Nejednalo se o pouhou synkrezi činností v životě helenizovaných židů? Domnívám se, že židovské náboženství nebylo nikterak ovlivněno sportovními aktivitami v řeckém stylu. Dalo by se předpokládat, že se jednalo o synkrezi z politického hlediska, tj. že byl Jeruzalém přeměněn na polis, s tím, že byla městu udělena privilegia řeckých polis. Obyvatelé se tak mohli např. účastnit atletických her spolu s dalšími helenizovanými oblastmi. Přeměna města na polis neměla vliv na židovské náboženství. V době, kdy byl Jáson veleknězem, nebyla strana horlivých spokojena s chováním helénistů, nicméně nedocházelo k povstáním. K těm došlo až za radikálního helénisty Menelaa, který měl podle pramenné literatury odpor k židům.

Autoři pramenné literatury se shodují v tom, že za rozšířením helénismu stáli helenizovaní židé. Nicméně byl Antiochos IV. v jejich očích krutým panovníkem. Tradicionalistům ve výsledku vadilo to, že židé od svých zákonů odstupovali, což je možné dokázat např. na základě události, která se stala

v Modeínu. Z toho vyplývá nutnost vysvětlit skupiny obyvatel v Jeruzalémě. První z nich je skupina tradicionalistů, horlivých v dodržování božích zákonů. V pramenné literatuře často dochází ke splynutí skupin helénistů a odpadlíků, nicméně vzhledem k vyjádřením v První knize Makabejské a dílech Josepha Flavia, ohledně události v Modeínu, jsme schopni tyto tři skupiny identifikovat.

Co se týče autorů ve třetí kapitole, rabín Marc Stern předkládá tradiční náhled na události této doby. V porovnání např. s rabínem Richardem Federem nezmiňuje nic o mladých židovských mužích, kteří měli sami zájem o sportovní aktivity v řeckém stylu. Do těchto aktivit byli Antiochem nuceni.

Victor Tcherikover dodává, že badatelé hledají vysvětlení politických událostí, které předcházely Makabejskému povstání, ve sporu mezi rodinami Tobiadovců a Oniadovců. Podle Tcherikovera nelze z tohoto sporu udělat klíč k vyřešení všech problémů.²⁸² Domnívá se, že se autoři pramenné literatury touto kapitolou historie nezabývali dostatečně. Jejich vysvětlení jsou stručná a badatelé si tak musí na odpovědi ke svým otázkám přijít sami, po pečlivém přezkoumání pramenné literatury. Čtenář je podle něho nucen začít s kritikou zdrojů, aby určil, které mohou sloužit jako vhodný základ pro vysvětlení událostí.²⁸³ Závěrem lze říci, že v rámci E. Bickermannovy teze šlo helénistům především o zničení židovského partikularismu a pomocí ediktů, které vydali sami židovští helénisté, toho chtěli dosáhnout. Jak M. Hengel, který konkretizoval Bickermannovu teorii, dodává, povstání Jásona zřejmě vyprovokovalo, či uspíšilo vydání ediktů, nicméně před jejich vydáním nebyl zformovaný žádný organizovaný odboj. Ten se utvořil v rámci Makabejského povstání, které reagovalo na vyhlášky, které byly předloženy králem, nicméně jejich obsah byl vytvořen samotnými helenizovanými reformátory. V. Tcherikover ve své knize předkládá rozsáhlá tvrzení o vnitrožidovském sporu, čímž by se dala tato část jeho teorie považovat za obdobnou jako u předchozích autorů, nicméně cíl svého bádání vidí v předem zformovaném odboji skupiny zbožných, na který zareagovaly královy edikty. Je možné se

²⁸² Kdo byl zodpovědný za zabití Lýsimacha, proti komu Lýsimachos vyzbrojil 3000 mužů a proti komu bojoval? Více viz TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 191-203.

²⁸³ Tamtéž, s. 152-153.

domnívat, že u těchto badatelů nehrál roli počet skupin obyvatel žijících v Jeruzalémě, resp. zdali dokázali ve svých dílech určit přesné hranice rozlišení mezi nimi, ani svoje teorie nestavěli na příbězích o mučednické smrti a vraždě v Modeínu. Nejzásadnějším cílem těchto autorů bylo přijít na to, kdo vydal edikty, z jakého důvodu, a tím pádem objasnit chronologii některých událostí v Jeruzalémě. Jak bylo řečeno, v případě Bickermanna a Hengela nebyli helenizovaní židé spojeni jen s helénistickou reformou, byli také autory ediktů, které potlačovaly židovské náboženství. Po nich následovalo Makabejské povstání. Podle Tcherikovera měly královny edikty potlačit povstání zbožných. Předkládá tak odlišné pořadí událostí.

Peter Schäfer upozorňuje na skutečnost, že vzhledem k tomu, že se chronologie událostí liší v základních pramenech, nelze s určitostí říct, která tvrzení jsou správná a z toho důvodu budou interpretace událostí v dílech badatelů zřejmě definitivně rozporuplné. Schäfer dodává, že v dnešní době převažuje teze Eliase Bickermanna, které se chopil, prohloubil a upřesnil ji Martin Hengel. Tyto teze podle Schäfera odpovídají *„komplexnímu souboru dochovaných pramenů asi nejlépe, doplní-li se ... o širší politický aspekt střetu krále s římskou politikou v Orientu.“*²⁸⁴

*„Měli bychom si však také ujasnit, že za protichůdnými stanovisky nakonec stojí základní přístupy, jež jsou jen stěží vědecky podložitelné (což by však jejich zastávce nemělo odvrátit od jejich formulování a zahrnutí do diskuse jako vědomě předběžných stanovisek).“*²⁸⁵

²⁸⁴ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice*, s. 54.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 54.

Seznam použité literatury

Bible Svatá aneb všecka Svatá Písma Starého i Nového Zákona. Brno: Levné knihy, a. s., vytiskla Centa, 2010. ISBN 978-80-7309-138-5.

BICKERMANN, Elias. *The God of the Maccabees: studies on the meaning and origin of the Maccabean revolt*. Leiden: Brill, 1979. ISBN 90-04-050947-4.

FEDER, Richard. *Život a odkaz*. Ústřední církevní nakladatelství, Praha, 1973.

FLAVIUS, Josephus. *O starobylosti Židů: Můj život*. Praha: Arista, 2006. ISBN 80-86410-53-6.

FLAVIUS, Josephus. *Válka židovská I*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1171-4.

GRANT, Michael. *Židé v římském světě*. Praha: BB art, 2003. ISBN 80-7257-953-3.

HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism: studies in their Encounter in Palestine during the Early Hellenistic Period*. Eugene, OR: Wipf & Stock Publishers, 2003. ISBN 1-59244-186-6.

Jehuda Liwa ben Becalel (Maharal). *Ner micva: o svátku Chanuka*. Praha: P3K, 2006. ISBN 80-903587-5-6.

JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy, 1995. ISBN 80-85336-31-6.

KAISER, Otto. *Odkaz alexandrijských Židů: úvod do deuterokanonických knih Starého zákona*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-592-5.

KOVÁŘ, František. *Filosofické myšlení hellenistického židovstva*. Praha: Hermann, 1996.

OLIVA, Pavel. *Svět helénismu*. Praha: Arista, 2001. ISBN 80-86410-09-9.

POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu: (Helénismus v Egyptě a Sýrii)*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. Oikúmené. ISBN 80-85241-50-1.

POLYBIOS. *Dějiny*. Praha: Arista, 2012. ISBN 978-80-86410-66-1.

SAND, Shlomo. *Jak byl vynalezen židovský národ*. Praha: Rybka Publishers, 2015. ISBN 978-80-87950-16-6.

SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica. ISBN 80-7021-633-6.

SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-303-5.

STERN, Marc. *Svátky v životě Židů: vzpomínání, slavení, vyprávění*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-551-8.

SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia, 1973.

TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*. Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 1959.

VRIES, Simon Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-963-8.

www.biblenet.cz [online]. [Cit. 30. 6. 2017]

FLAVIUS, Josephus. *Antiquities of the Jews*. Book XII, chapter 5 and 6. [online]. [Cit. 25. 6. 2017]. Dostupné z: <http://penelope.uchicago.edu/josephus/ant-12.html>;
<http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg0526.tlg001.perseus-eng1:12.5.1>

MAYER, Daniel. *Za oněch dnů v této době*, s. 2-3. In: Věštník Maskil. Ročník 11, listopad/prosinec, 2011, s. 2-3. [online]. [Cit. 30. 6. 2017]. Dostupné z: <https://www.maskil.cz/5772/1.pdf>